

Hogyan hatnak a szankciók Oroszországra, és hogyan védekeznek ellenük?

How Do Sanctions Effect Russia and How Does It Defend Against Them?

Csehes András, Kutasi Gábor, Szóláth Ákos, Szűcs Petra

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2023.2.3

Összefoglaló: Az utóbbi évek közül Oroszországhoz két fontos negatív dátum kötiődik: 2014. február 20. és 2022. február 24., s Moszkva agressziója kapcsolja össze őket. Az első időpontban vette kezdetét a Krím félsziget annektálása, a második pedig az Ukrajna elleni támadás megindításának a napja. Az események másik közös vonását a válaszként bevezetett nyugati szankciók jelentik. A jelen tanulmány is elsősorban azokkal foglalkozik. Továbbá megvizsgálja, hogy az orosz vezetés milyen lépéseket tesz annak érdekében, hogy minél jobban enyhíteni tudja a gazdaságot érő kedvezőtlen hatásokat, amelyek közül írásunkban kiemeljük a vélhetően a legnagyobb károkkal járókat és azok pénzügyi következményeit. Végezetül ismertetjük a multinacionális cégek kivonulása után kialakuló helyzetet, továbbá annak a GDP-re, a foglalkoztatásra, valamint a kereskedelemre vonatkozó lehetséges kimenetelét.

Kulcsszavak: Oroszország, szankció, gazdasági növekedés, bankszektor, külkereskedelem

Abstract: *In recent years, two important dates can be associated with Russia in a negative sense: February 20, 2014 and February 24, 2022. The connection of them is Moscow's aggression: the first one is the beginning of the annexation of the Crimean peninsula, the second is the launching of the Russian attack on Ukraine. The events have one common point: the existence of Western sanctions. This study primarily explains them, their effects, as well as the assumed steps the Russian leadership takes to mitigate them as much as possible. The study also introduces those sanctions which greatly affect the Russian economy. Within this, it is important to highlight their financial consequences. At the end of the writing, the authors denote the result of the withdrawal of multinationals on the GDP, the employment, and the trade.*

Keywords: *Russia, sanction, economic growth, banking sector, foreign trade*

Bevezetés¹

Attól fogva, hogy Vlagyimir Putyin Oroszországa 2022. február 24-én – a saját megfogalmazásuk szerint – „különleges katonai műveletet” indított Ukrajnában, amely agressziónak Fehéroroszország is a részese, jelentősen megváltozott a világ, amelyben élünk. Annak ellenére, hogy az orosz–ukrán konfliktus már jóval korábban, a Krím félsziget 2014-es elfoglalásakor egyértelművé vált, a Föld minden pontján mély megdöbbenéssel fogadták az orosz támadás hírért. A közbeszédet azóta is jelentős mértékben tematizáló harcok egyesek szerint olyan jelentőséggel bírnak, hogy a kirobbanásuk akár egy új hidegháború kezdetét is jelentheti.

Az Ukrajna elleni orosz agresszió nemcsak katonai következményekkel jár, hanem civilek halálával és lakott területek pusztulásával is, de az élet minden területén – a mezőgazdaságtól az IT-szektorig – szintén érezteti a hatását. Ezért természetesnek vehető, hogy jelentős gazdasági károkkal is számolni kell a konfliktus kapcsán. Ráadásul a világ számos állama – elsősorban az Európai Unió tagországai és az Amerikai Egyesült Államok – több igen komoly, hűsbavágó szankciót fogadott el Oroszország és Fehéroroszország ellen, ezzel is kifejezésre juttatva, hogy mennyire elítélik az azok által folytatott expanziót, s az ilyen lépést elfogadhatatlannak tekintik a 21. században.

A kivetett szankciók sok-sok kérdést vetettek fel, és talán még annál is több vitát indukáltak. Bár az 1935-ös abesszíniai háború óta nemzetközi gazdasági szankciókat szokás foganatosítani a támadást indító országokkal szemben, a világ nagyobb országai közül jó néhány, továbbá az Európai Unió tagállamainak egy része is gyáva, lassú és – főleg – eredménytelen eszköznek tekinti ezt a megoldást az agresszorok megfékezéséhez. Ehhez mindenképpen azt is hozzá kell tennünk, hogy a szankciós politika egy kétélű fegyver: az azt alkalmazó ország a saját népeességét is terhelheti vele – ahogyan azt a jelenlegi helyzetben leginkább Európa országai is érzékelik.

Ugyanakkor e lépések elsősorban mégis Oroszországban fejtik ki a hatásaikat, ahol a hadiiparon és a bankszektoron át olyan helyeken is érvényesülnek már, mint amilyen az egyetemi szféra. Az ország ezzel nem csupán a világon a legtöbb szankcióval sújtott állammá vált, de a gazdasága is jelentős mértékben megsínyli a korlátozásokat. Erre jó példa, hogy míg a GDP-je tavaly a korábbinál kisebb mértékben (6 százalékos alatti értékkel) csökkent – összehasonlításképpen: a 2009-es világgazdasági válság idején 7,8 százalékos volt a visszaesése –, addig az infláció decemberben meghaladta a 11,9 százalékos értéket. Ezen túlmenően azt is látni fogjuk, hogy bár az orosz gazdaság igyekezett felkészülni az Ukrajna elleni háború megindítását követő válaszlépésekre, mégis olyan érzékeny veszteségek érték, amelyeket még a saját becsléseik szerint is csak közel egy évtized alatt heverhetnek ki igazán.

A jelen tanulmány e szankciók bemutatására, valamint a hatásaik elemzésére vállalkozik. Ennek kapcsán először a Krím félsziget elfoglalása óta hozott

korlátozásokat tekintjük át, majd rátérünk a 2022-ben születettek ismertetésére. Fontosnak tartjuk a büntetőintézkedések kivédése érdekében tett orosz lépések bemutatását is. Munkánk második felének célja a szankciók hatásainak az elemzése, amely során külön figyelmet fordítunk azok pénzügyi következményeire, valamint az amerikai, európai és japán multinacionális cégek Oroszországból való kivonulására és az abból fakadó helyzetre.

Az Oroszországgal kapcsolatos szankciók általános értékelése

A gazdasági szankciók az állami irányítás sokoldalú eszközei, amelyeket az országok arra használnak, hogy az azok célterületét érintő, azaz a határokon átnyúló kereskedelem és pénzügyi áramlások fenyegetésével vagy korlátozásával befolyásolják az ottani szereplők magatartását. Ide tartoznak például a kereskedelmi viták miatt kivetett megtorló vámok vagy a gazdasági tevékenység teljes befagyasztása, amelynek célja egy rezsim meggyengítése. A gazdasági szankciónak a politikai döntéshozás során betöltött fontos szerepe jelentős mennyiségű tudományos kutatást generált, amelyek két kérdésre összpontosítanak: hatékonyak-e a szankciók, és az államoknak alkalmazniuk kell-e őket? Az előbbi kapcsán már régóta folyó vita alapvetően arról szól, hogy hogyan osztályozzák az eseteket. A sikeres és a sikertelen ügyek összehasonlítása ugyanis problematikus. Ennek oka, hogy magának a sikeres szankciónak a fogalma még mindig nem egyértelmű, és a politikai döntéshozóknak az intézkedés bevezetésekor ritkán céljuk csupán egyetlen célpont befolyásolása vagy politikai célkitűzés elérése. A kutatásoknak ezért a szankciós epizódok mögött meghúzódó stratégiai dinamikára kell összpontosítaniuk, hogy azonosítani tudják azokat a tényezőket, amelyek a leginkább hozzájárulnak a büntetőintézkedések hatékonyságához, és a politikai döntéshozók jobban megértsék a szankciók kormányzási eszközként való alkalmazásának a következményeit.²

A gazdasági szankciókat ebben az évszázadban széles körben alkalmazzák a fegyveres konfliktus „puha alternatívájaként”. Azonban gyakran kritizálják őket amiatt, hogy nem specifikusak, és a tervezett alkalmazási körükön túlmutató hatásúak. A bevezetésük során gyakran figyelmen kívül hagyják a tudományos kutatási és oktatási rendszereket, így azok „láthatatlan akadályt” jelentenek a kutatás során a vizsgált országokban, továbbá korlátozzák a hozzáférést és a szükséges erőforrások hatékony felhasználását.³

Az újabb szankcionáló szerveknek és fegyvereknek a hagyományosakétól eltérő célpontjaik vannak. A fejlődő technológiák diverzifikálták a szankciók eszközeit, amelyek a hagyományos kereskedelmiektől kezdve a gazdasági korlátozásokon át az utazási tilalmakig és szerződésbontásokig terjednek. Az állami és a nem állami szereplők az úgynevezett intelligens szankciók feladóivá és célpontjaivá váltak.⁴

2014-ben mind az Európai Unió tagállamai, mind az Egyesült Államok gazdasági szankciók széles skáláját vezette be Oroszország ellen a Krím illegális annektálása és Ukrajna területi integritásának a veszélyeztetése miatt. A végrehajtásban csatlakozott hozzájuk többek között Kanada, Norvégia és Ausztrália is. A retorziók első, 2014. márciusi köre viszonylag enyhe volt, de a júliusban és augusztusban meghozottak már szigorúbbnak bizonyultak: például több orosz nagyvállalat adósságfinanszírozását is korlátozták.⁵ Moszkva viszonylag gyorsan reagált: több, a szankcionáló államokból származó élelmiszer exportját megszüntette.

A kialakulóban lévő konszenzus szerint a szankciók az elmúlt években károsan hatottak Oroszország gazdasági teljesítményére. A viszonylagos jelentőségük azonban elhalványul az olajárakéhoz képest. Úgy tűnik, a leghatékonyabb az orosz vállalatoknak a külföldi finanszírozáshoz való hozzáférését csökkentő intézkedések voltak.⁶ Továbbá az Egyesült Államok által bevezetett egyoldalú szankciók is számos orosz céggel kapcsolatban növelték a bizonytalanságot. Mindez a jövőben kedvezőtlen következményekkel járhat az orosz gazdaság számára. Az orosz ellenszankcióinak is megvoltak a maguk gazdasági hatásai. Oroszországban csökkent az élelmiszerek választéka, és az árak is magasabbak lettek,⁷ ugyanakkor egyeseknek a termelése megnőtt. Moszkva az ellenszankciókat is kifejezetten összekapcsolta az általános importhelyettesítési politikájával, és most még az időzítésük is eltér az uniós büntetőintézkedésektől, és féllévente megújítják azokat. Ezért feltételezhető, hogy még abban az esetben is, ha az EU már ma felfüggesztené a szankcióit, az orosz élelmiszer-behozatali tilalom még hosszú ideig érvényben maradna.⁸

A 2022 előtti szankciók

Az Európai Unió Tanácsa (a továbbiakban: az EU Tanácsa) 2014. március 3-án hívta össze az első ülését az Ukrajnában kialakult feszült geopolitikai helyzet kapcsán. A résztvevők huszonegy szankciót határoztak meg az ország „területi integritásának veszélyeztetése miatt”.⁹ Köztük szerepelt a Krím félszigeten tartott referendum eredményének az elutasítása, illetve huszonegy olyan tisztségviselő gazdasági tevékenységének a korlátozása, akik Ukrajna területi integritását veszélyeztették. Nagyobb volumenű gazdasági szankciókról először a március 20-i gyűlésen tárgyaltak,¹⁰ s akkor további személyeket is az intézkedések körébe vontak. Májusban azok már kiterjedtek minden olyan személyre, aki az ország területi stabilitását és biztonságát alááshatta. Továbbá azokat a vállalatokat is érintették, amelyek a Krímben és Szevasztopolban kaptak – külön támogatásként – elkobzott javakat.¹¹ Júniusban a szankciók már a Krím félszigetről származó termékek importjára is kiterjedtek (kivételt ez alól az ukrajnai hatóságok által „eredetiségi bizonyítvánnyal” ellátott termékek képeztek).¹² Július 16-án az

EU korlátozta a befektetési lehetőségeket a Krímben és Szevasztopolban,¹³ július 29-én pedig már kifejezetten az Oroszországi Föderáció elleni szankciókat rendelt el.¹⁴ Ez utóbbi kiváltó oka a Hollandiából Malajziába tartó MH17-es járat lelövése volt, és a korlátozások az orosz pénzüzetekre vonatkoztak, valamint megtiltották a katonai célra használható termékek oroszországi exportját. Emellett korlátozták az oroszok hozzáférését bizonyos, leginkább az olajszeKTort, így az orosz kőolaj-kitermelést érintő technológiákhoz. Szeptember 11-én még súlyosabb szankciókat hozott az Európai Unió: megtiltották az uniós vállalatoknak, illetve magánszemélyeknek, hogy az általa meghatározott öt orosz állami bank, valamint három hadi és három energiaipari cég részére hitelezési lehetőséget nyújtsanak, és megtiltotta az olaj kitermelését segítő szolgáltatásoknak (pl. fúrás és fakitermelés) az orosz fél számára történő árusítását.¹⁵ A következő nagyobb szankciós csomag november 28-án lépett életbe: az Európai Unió létrehozott egy, az Ukrajna területi integritását és biztonságát veszélyeztető személyek és entitások nevét tartalmazó listát, amelyen kezdetben 132 fő és 28 szervezet szerepelt.¹⁶

Az Egyesült Államok kormányrendeletekben határozott az Oroszországot érintő szankcióiról: 2014-ben bizonyos magánszemélyek tulajdonát,¹⁷ 2018-ban pedig a hitelképességét és a befektetési lehetőségeit korlátozta. A szintén még 2014-ben megjelent, s Ukrajna szabadságát támogató rendelet egyrészt az orosz védelmi és energiaipart, másrészt az ottani pénzüzeteket is szankciókkal sújtotta.¹⁸ Ugyanazon év augusztusában limitálta az olaj- és gázkitermeléshez szükséges technológiák megosztását, december 20-án pedig megtiltotta a szolgáltatásoknak és a termékeknek a Krím félszigetre történő exportálást, valamint az onnan való importot.¹⁹

A Kreml elsősorban nem gazdaságilag válaszolt az ellene irányuló politikára. Első lépésként 2014. március 20-án kilenc amerikai tisztségviselőt tiltott ki az Oroszországi Föderáció területéről.²⁰ Még az év folyamán egy jelentősebb választ is adott: a legtöbb olyan élelmiszerre importtilalmat vezetett be, amely az országot szankciókkal sújtó államokból, például az USA-ból, Európai Unió tagállamai-ból, Kanadából, Ausztráliából származott.

Kínát a 2014-es események vegyes hatást gyakoroltak. Egyrészt gazdasági érdekeltségei vannak Ukrajnában, másrészt viszont az Oroszországi Föderáció is fontos partnere. A pekingi kormány mégis előnyös helyzetként értelmezte a kialakult helyzetet. A kínai sajtó szerint Putyin elnök „kiszúrta a Nyugat szemét”.²¹ Mindezek következtében Kína inkább nem állt tartósan egyik fél oldalára sem. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának a Krím félszigeten történt népszavazás eredményét elítélő szavazásakor is tartózkodott.

2014-ben India igyekezett semleges maradni a gazdasági szankciók kapcsán, éppen ezért nem is támogatta az orosz állam elleni nyugati retorziókat. Újdelhi-ben a mérleg nyelve inkább az Oroszországi Föderáció felé billent: elismerte az általa legitimált ukrajnai érdekeket.²²

Latin-Amerika országai sem foglaltak állást a nyugati államok mellett, sokkal inkább annak a lehetőséget látták a kialakult helyzetben, hogy azok hirtelen megszűnt exportját ők helyettesíthessék – ahogy erről még részletesebben is lesz szó a későbbiekben.

A 2022-ben hozott szankciók

2022. február 21-én a két kváziállam, a Donyecki és a Luhanszki Népköztársaság elismerése után Vlagyimir Putyin elrendelte az orosz hadsereg Donbaszba vonulását, majd február 24-én bejelentette, hogy katonai műveletet indítanak Kelet-Ukrajnában.²³ Ennek hatására az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió is jelentős mértékben bővítette a 2014 óta Oroszországgal szemben hozott szankciói körét.²⁴ Fontos megemlíteni, hogy a szankciók – ahogy 2014 óta folyamatosan – elsősorban az USA-tól és az EU-tól származnak, rajtuk kívül Kanada, Japán, Új-Zéland, Tajvan, valamint az Egyesült Királyság hozott jelentős, főleg a bankokat, az olajfinomítókat és a katonai exportot célzó büntetőintézkedéseket.²⁵ Más államok, például Kína, India vagy Latin-Amerika országai nem feltétlenül foglalnak határozott álláspontot a konfliktus kapcsán.

Az Európai Unió mindeddig tíz nagy szankciócsomagot fogadott el Oroszországgal szemben.²⁶ Az első már 2022. február 23-án életbe lépett, válaszul Donyeck és Luhanszk régió független entitásként való elismerésére,²⁷ és főleg orosz személyek – az Állami Duma 351 tagja és további 27 fő – elleni célzott retorziókat tartalmazott, de jelentősnek mondhatók a szakadár régiókkal való gazdasági kapcsolatokat, valamint az EU tőke- és pénzügyi piacaihoz való hozzáférést illető korlátozások is.²⁸

A következő nagy szankciócsomag február 25-én érkezett, Oroszország Ukrajna elleni agressziójának megtorlásaként.²⁹ Abban további személyek – köztük Putyin elnök és Szergej Lavrov külügyminiszter – nyugati országokban nyilvántartott vagyonának a befagyasztásán túl a pénzügyi, az energia-, a közlekedési és a technológiai ágazatra, valamint a vízümpolitikára vonatkozóan vezettek be intézkedéseket.

A harmadik nagy szankciócsomag tekinthető a legjelentősebbnek,³⁰ egyben az váltotta ki a legnagyobb médiavisszhangot is.³¹ Tartalmazta többek között az Orosz Központi Bankkal folytatott tranzakciók és az euró bármely címletű bankjegyének az Oroszországba történő eladásának a tilalmát. Továbbá az EU hét orosz bankot (Bank Otkritie, Novikombank, Promsvyazbank, Rossiya Bank, Sovcombank, Vnesheconombank [VEB] és VTB Bank) is kizárt a SWIFT-rendszerből,³² ami a globális mozgásterük tekintetében jelentős érvágást jelentett számukra.

Több kisebb büntetésről szóló döntés meghozatalát és a korlátozó intézkedések meghosszabbítását követően, 2022. március 15-én hozta meg az EU a negyedik nagy szankciós csomagját.³³ A két legfajsúlyosabb lépést a vas-, acél- és luxusárukra

vonatkozó kereskedelmi korlátozások bevezetése, valamint az egyes orosz állami tulajdonban lévő vállalatokkal való ügyletek és hitelminősítési szolgáltatások teljes tilalma jelentette.

Az ötödik szankciócsomagot 2022. április 8-án fogadták el,³⁴ amely meglehetősen komoly intézkedéseket tartalmaz.³⁵ Megtiltja például a szén és más fosszilis tüzelőanyagok, valamint a fa és a cement Oroszországból való importját, továbbá az orosz hajóknak az Európai Unió kikötőibe történő belépését és az orosz, illetve fehérorosz fuvarozók fogadását is. Mindezen túlmenően a kriptotárcákban elhelyezett betétekre és a sugárhajtómű-üzemanyag exportjára vonatkozó tilalmakat, s újabb szervezeteket és személyeket érintő korlátozó intézkedéseket is megfogalmazott.³⁶

2022. június 3-án az Európai Unió Tanácsa elfogadta az Oroszország elleni hatodik szankciócsomagot, amelynek célja, hogy néhány hónap alatt fokozatosan megszüntesse az orosz olaj és kőolajtermékek importját.³⁷ Lényegében megtiltotta az orosz kőolajnak és egyes kőolajtermékeknek a tagállamokba való behozatalát, valamint az ilyen áruk harmadik országokba történő tengeri szállítását. Továbbá kizártak a SWIFT-rendszerből három orosz bankot, köztük az egyik legnagyobbat, a Sberbankot is.

2022. július 21-én fogadta el az EU Tanácsa a hetedik szankciócsomagot, amelynek elsődleges célja az addigi gazdasági szankciók szigorítása,³⁸ továbbá megtiltja az orosz aranyimportot, új kötelezettségeket és a meglévő kiskapuk megszüntetését célzó intézkedéseket vezet be, valamint kiterjeszti az ellenőrzést mindenre, ami hozzájárulhat Oroszország védelmi és biztonsági ágazatának a katonai és technológiai fejlesztéséhez.

2022. október 6-án került sor az Oroszország elleni nyolcadik szankciócsomag elfogadására,³⁹ amelynek témája az orosz olajexportról szóló G7-megállapodásnak az Európai Unión belüli végrehajtása volt. A dokumentum kimondta, hogy az orosz tengeri nyersolaj behozatalára vonatkozó uniós tilalom teljes mértékben fennmarad, de az árplafon bevezetését követően az európai piaci szereplők számára lehetővé válik, hogy vállalhassák és támogathassák az orosz olaj harmadik országokba történő szállítását, amennyiben annak ára egy előre meghatározott „plafon” alatt marad. Míg a nyersolaj esetében 2022. december 5-én, addig a finomított kőolajtermékekre vonatkozóan 2023. február 5-én lépett hatályba az intézkedés. Kibővítették továbbá azon szakmai szolgáltatások listáját, amelyeket sem közvetlenül, sem közvetve nem lehet orosz szervezeteknek vagy az orosz kormánynak nyújtani: ezek közé tartoznak az építészeti és mérnöki szolgáltatások, a nem vitás ügyekben nyújtott jogi tanácsadás és az informatikai segítségnyújtás. A behozattalal és kivitellel kapcsolatos korlátozások alá eső termékek listáját megtoldották a különböző acél- és vasipari termékekkel, félvezetőkkel, valamint műszaki áramkörökkel. Végül, de nem utolsósorban az Európai Unió további harminc személyt és hét szervezetet tett fel a vagyonbefagyasztási listára, és kiterjesztette az ukrajnai Donyeck és Luhanszk megyék nem kormányzati ellenőrzés alatt álló területei ellen bevezetett szankciók földrajzi hatályát.

2022. december 16-án az EU Tanácsa már az Oroszország elleni kilencedik szankciócsomagot fogadta el, amely továbbra is a gazdaságot célozta meg.⁴⁰ Ez magában foglalta a bányászati és kőfejtési ágazatban történő új beruházások tilalmát. Emellett az is szerepel benne, hogy az orosz jogalanyoknak vagy az orosz kormánynak nem nyújtható szakmai szolgáltatások közé tartozik a piackutatás, közvélemény-kutatás, műszaki vizsgálat és elemzés végzése, valamint a reklámok készítése. Az Európai Unió több ipari, csúcstechnológiai és légi közlekedési termékre is kiterjesztette az exportkorlátozást. További intézkedések vonatkoznak az orosz piactól való elidegenítésre, valamint a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek nemzetközi kereskedelmére. Végezetül újabb 140 magánszemélyt és 47 szervezet került föl a vagyonbefagyasztási listára.

2023. február 25-én hagyta jóvá az EU a tizedik szankciócsomagot, amelybe a következő intézkedések kerültek be: a kettős felhasználású termékek és technológiák, valamint az aszfalt és a szintetikus gumi szigorúbb exportkorlátozása; retorzió a háborút támogatókkal, a propagandát vagy álhíreket terjesztőkkel, továbbá az Oroszországnak drónokat eladókkal szemben. 87 személy és 34 szervezet kapcsán rendelték el beutazási tilalmat és vagyonbefagyasztást. Újabb három orosz bank került fel a tiltólistára: az Alfa-Bank, a Rosbank és Tinkoff Bank.⁴¹ Továbbá beszüntetik a *Russia Today* és a *Szputyik* arab nyelvű adásának európai sugárzását. Meghosszabbították a Fehéroroszországgal szembeni szankciókat, és újabbakkal is kibővítették azokat. Kimaradt viszont néhány érzékeny téma a tervezettek⁴² közül. Hogy csak a legfontosabbakat említsük: az orosz nukleáris ágazatra vonatkozó korlátozás, az ilyen jellegű együttműködés teljes betiltása; a gyémántkereskedelem tilalma; az orosz olajárplafon csökkentése. Továbbá az Európai Parlament azonnali és teljes uniós embargót javasolna az Oroszországból származó fosszilis tüzelőanyagokra és az urán uniós importjára, valamint az Északi Áramlat 1-es és 2-es gázvezetékei használatának teljes felfüggesztésére tenne javaslatot.⁴³

A legutóbbi fejlemény a 11. szankció, amelyről 2023. június 20-án állapodott meg az EU. Ez a csomag egyrészt kiterjeszti azon áruk és technológiák listáját, amelyeket nem lehet Oroszországon keresztül szállítani, hogy azok ne segítsék annak katonai vagy biztonsági tevékenységét. Továbbá, a katonai célra is felhasználható technológiák kereskedelmét korlátozza olyan országokkal, amelyek a azokat továbbadhatják Oroszországnak. A harmadik országok listája egyhangú egyetértéssel bővíthető. Továbbá meghosszabbította az orosz médiacégek műsor-szórásai jogának a felfüggesztését, és újabb orosz állampolgárokat tiltott ki az EU területéről.⁴⁴

Az Egyesült Államok ismét kormányrendeletekben hozta meg az oroszellenes szankcióit.⁴⁵ 2022. február 22-én már bejelentették például, hogy Oroszország fő fejlesztési és katonai bankja ellen is átfogó korlátozásokat vezetnek be.⁴⁶ Február 25-én pedig – az EU-val egyeztetve – befagyasztották Putyin és Lavrov vagyonát.⁴⁷ Az USA és európai szövetségesei folyamatosan konzultálnak a szankciók kapcsán,

így közösen tiltottak ki orosz bankokat is a SWIFT-rendszerből, s ezzel a nemzetközi tranzakciókból.⁴⁸ Bár Kína és Oroszország ennek az ellensúlyozására együttműködést igyekezett kialakítani a pénzügyi üzenetküldő rendszereik között, de az átállás nehézkesnek ígérkezik, és nem egy egyszerű módja az orosz bankok megmentésének.⁴⁹ A Joe Biden vezette kormányzat április 6-án azt is bejelentette, hogy „teljes blokkoló” intézkedéseket vezet be a Sberbank és az Alfa-Bank, azaz Oroszország legnagyobb pénzügyi intézete és a magántulajdonban lévő legnagyobb bankja ellen.⁵⁰ További számos lépés célzott módon orosz személyekre irányul. Biden az orosz olaj, szén és földgáz USA-ba való importját is megtiltotta.⁵¹

Összességében elmondható, hogy az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok Oroszország elleni szankciói folyamatosan bővülnek, és ezzel együtt a jelentőségük is egyre növekszik.⁵² Ezt azért rendkívül fontos leszögeznünk, mert ma már mind több ország felismeri azt a tényt, hogy a szankciók gazdaságilag képesek korlátozni Moszkvát a háború finanszírozásában és fenntartásában.⁵³

A szankciók hatásainak tompítását célzó orosz gazdaságpolitikai lépések

Mára Oroszország – Iránt is megelőzve – világszerte lett a rá kiszabott szankciók tekintetében. Ez számokban kifejezve több mint 5500, vele szemben hozott intézkedést jelent.⁵⁴ Összehasonlításképpen: míg az Irán elleni gazdasági szankciókat 10 év leforgása alatt, addig az Oroszország ellenieket 10 nap alatt hajtották végre. A Sberbank vezetője egyik beszédében kiemelte,⁵⁵ hogy akár 10 évre is szükség lesz ahhoz, hogy az orosz gazdaság a hatékonyságában és a teljesítőképességében az invázió előtti szintet el tudja érni. A szankciók gazdasági hatásai a következőkben nyilvánulnak meg:

- az importok és az exportok több mint felét érintik a korlátozások;⁵⁶
- az infláció mértéke eléri a 16 százalékot;⁵⁷
- az év végére a nemzeti kibocsátás 8–30 százalék körüli mértékben esik vissza.⁵⁸

Az Oroszországi Föderáció Ipari és Kereskedelmi Minisztériuma által kiadott, valamint az orosz kormány által 2022. március 29-én elfogadott 506. számú rendelet⁵⁹ értelmében folytatott párhuzamos import lehetővé teszi az orosz cégek számára, hogy megkerüljék az Oroszországba irányuló áruforgalomra vonatkozó nyugati szankciókat, mivel harmadik országokból tudnak bevinni árukat, a jogtulajdonos engedélye nélkül.⁶⁰ A törvény az így működő orosz vállalatokat védi a polgári, közigazgatási és büntetőjogi felelősségre vonástól. A kormány arra számít, hogy ez a szabályozás hatékonyan bizonyul az oroszországi fogyasztói kereslet folyamatos kielégítéséhez, valamint az importált áruk árának észszerű szinten tartásához.⁶¹

Oroszország az Európai Unió által hozott olajsankciókat kétféleképpen kerüli meg annak érdekében, hogy mérsékelje a negatív gazdasági hatásokat: egyrészt más vevőket keres az orosz nyersolajnak; másrészt csökkenti a kitermelést, és ezzel párhuzamosan növeli az árakat.⁶² Az már szinte most valószínűsíthető, hogy az orosz nyersolajnak két potenciális vevője van: Kína és India.⁶³ Ezen országok három hónap alatt 24 milliárd dollár értékben vásároltak orosz olajat és gázt.⁶⁴ A háború kezdetétől május végéig tartó időszakban ugyanis Kína 18,9 milliárd, India pedig 5,1 milliárd dollárt költött a két árucikkre.⁶⁵ Leonyid Fedun, az orosz Lukoil olajcég alelnöke úgy véli, hogy hazájának 30 százalékkal szükséges csökkentenie az olajkitermelést annak érdekében, hogy feljebb tudja tolni az árakat, s ezzel megakadályozható legyen az árengedményes eladás.⁶⁶

A 2022. március 31-én aláírt és azonnal hatályba is lépett 172. számú, „a külföldi vevők orosz földgázszállítókkal szembeni kötelezettségei teljesítésének különleges eljárásáról” szóló rendelet értelmében 2022. április 1-jétől az orosz gázért rubelben kell fizetni, valamint egy új eljárásrendet hozott létre a gázszolgáltatás fizetésére vonatkozóan.⁶⁷ A rendelet a „gáz halmazállapotú földgáz szállításának fizetésére” vonatkozik. Az Európai Bizottság kidolgozta, hogy az Európai Unió vállalatai hogyan fizethetnek az orosz gázért anélkül, hogy megsértenék az Oroszország elleni szankciókat,⁶⁸ mivel többen, köztük a szlovák cégek is úgy döntöttek, hogy hajlandók rubelben fizetni Moszkvának.⁶⁹ A vásárlóknak ehhez két számlát kell létrehozniuk a GazpromBanknál, hogy megkönnyítsék a tranzakciót: egyet devizában, a másikat pedig rubelben.⁷⁰ Az olasz Eni energiacsoport azonnal bejelentette, hogy rubelszámlát nyit a GazpromBanknál,⁷¹ a német RWE pedig közölte, hogy Oroszországban is nyitott számlát a gáz kifizetése érdekében.⁷²

A Visa, a MasterCard, a JCB és a PayPal megtagadta az orosz cégekkel való együttműködést. Ezenfelül több orosz bankot is kitiltottak a SWIFT-rendszerből.⁷³ A piacon azonban még mindig vannak olyan fizetési rendszerek, amelyek lehetővé teszik a nemzetközi tranzakciókat: ilyen a MIR (МИР), amely egy jól ismert orosz kártyarendszer, és 2015 óta létezik, de kevés ország fogadja el, de Törökország, Vietnám, Örményország, Üzbegisztán, Fehéroroszország, valamint Kazahsztán igen.⁷⁴ A 2008 óta működő kínai UnionPayt pedig 180 országban is elfogadják.⁷⁵ Egyes orosz bankok MIR–UnionPay kártyák⁷⁶ kibocsátását szorgalmazzák.⁷⁷ Azaz a MIR kártyák a kínai UnionPayen keresztül jelennének meg, s ezzel is sikerülne megkerülniük a szankciókat.⁷⁸

Miután a nemzetközi fizetési rendszerek sorra hagyták el Oroszországot, Moszkva „személyre szabott” nemzetközi bankkártyákat kezdett igényelni a kazah és egyéb környező bankoknál. Több tucat cég jelent meg az interneten azzal a céllal, hogy más országokban kínáljanak fel „hivatalos” szolgáltatást a kártyakibocsátáshoz. Manapság az orosz cégek Minszkbe utaznak a „betétikártyaturizmus” keretében, hogy Visa és MasterCard kártyákat szerezzenek be a fehérorosz bankoktól.⁷⁹ Nem használhatják őket az orosz platformokon és az orosz boltokban, de fizetni tudnak velük a nemzetközi szolgáltatásokért, például az App

Store vagy a Google Play előfizetéseikért. Az orosz bankok a Visa és a MasterCard kártyákat automatikusan kiadják a MIR fizetési rendszeren keresztül.

A szankciók hatásai az orosz gazdaságban

A háború kitörésének évfordulójához közeledve egyre több ország – köztük az Európai Unió tagállamai –, valamint nemzetközi szervezet is arra a véleményre jutott, hogy a szankciók nem olyan mértékben fejtik ki a hatásukat, mint ahogyan tervezték. Összességében valóban elmondható, hogy az orosz gazdaságban eddig a remélnél sokkal mérsékeltebb károk figyelhetők meg. A 2022. február 24-e óta tartó ukrajnai orosz invázió következtében a Tanács tíz szankciócsomagot fogadott el, amelyek Oroszország és Fehéroroszország ellen irányulnak.⁸⁰ Azok elsődleges célja egyrészt, hogy minél jobban gyengítsék az oroszoknak a háború finanszírozására való képességét; másrészt pedig, hogy az invázióért kifejezetten felelős politikai, katonai és gazdasági elitet ellehetetlenítsék. Bár sok időbe telik, míg az egyes szankciók kifejtik a hatásukat, de a növekedési előrejelzésből úgy tűnik, a korlátozó intézkedések a gazdasági mutatókban is érzékelhetőek lesznek.

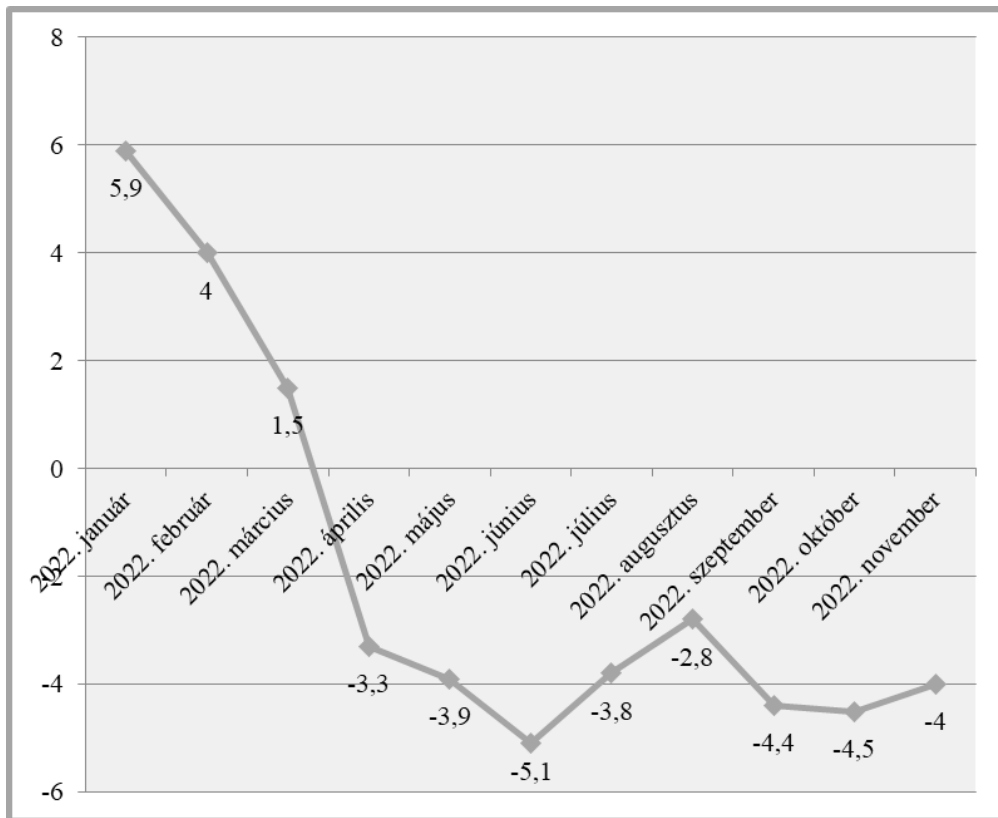
A Nemzetközi Valutaalap által készített előrejelzés szerint az orosz gazdaság a tavalyi 2,2 százalékos csökkenés után 2023-ban újra növekedésnek indul (0,3 százalék),⁸¹ majd azt 2024-ben 2,1 százalékos bővülés követi.⁸² 2022 novemberében Oroszország bruttó hazai terméke (GDP) 4 százalékkal esett vissza 2021 azonos hónapjához képest,⁸³ miközben az év első három hónapjában még pozitív értéket mutatott (1. ábra). Fontos megemlíteni, hogy a külföldi cégek kilépése, a hosszú távú olaj- és gázpiacok elvesztése, valamint a kritikus technológiai és inputanyagokhoz való hozzáférés csökkenése következtében az orosz gazdaság a továbbiakban „hosszan tartó” költségekkel fog szembenézni.⁸⁴

Oroszországnak a 34 vizsgált állammal szemben megmutatkozó kereskedelmi többletének a 2021 második negyedétől 2022 második negyedévéig tartó, 60,1 milliárd dolláros teljes növekedéséből 29,4 milliárdot tettek ki az ásványi üzemanyagok, 30,7 milliárdot pedig az egyéb áruk. Ez utóbbinak majdnem a fele abból adódott, hogy az érintett államok csökkentették a gépek és szállítóeszközök Oroszországba irányuló értékesítését, ami valószínűleg korlátozta Moszkvának a fejlett technológiai termékek, köztük a katonai felszerelések előállítására való képességét. Eközben az orosz export 2022 márciusáig folyamatosan nőtt feléjük, majd jelentős visszaesés következett be (2. ábra). Az orosz import visszaesése azonban sokkal drámaibb volt, és minden ország vonatkozásában (beleértve Kínát is) megmutatkozott: 2022. március és június között az átlagos érték mindössze a fele volt az előző négy hónapénak (2. ábra). Ez minden fontosabb termékkategóriát érintett. 2022 májusában és júniusában azonban némi fellendülés volt tapasztalható (kivéve az USA-ból származó importot, amely tovább csökkent). A legerősebb fellendülés az Oroszországba irányuló török exportban volt tapasztalható, amely júniusban meghaladta a háború előtti szintet. A növekedést segíthette a rubel

1. ábra⁸⁵

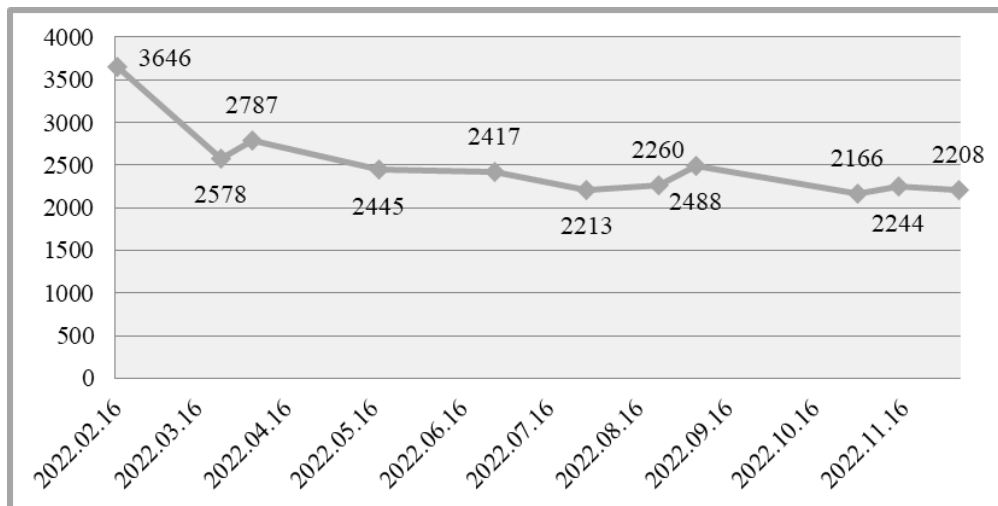
Az orosz GDP alakulása 2022. január és 2022. november között (%)

erősödése és viszonylagos stabilitása, valamint az a tény, hogy egyes vállalatok kezdetben még a szankciónál is radikálisabbak voltak az oroszokkal folytatott üzleti tevékenység leállításában.⁸⁶ Mivel az orosz vállalatokhoz nem érkezik megfelelő mennyiségű – importból származó – technológiai eszköz, nem valószínű, hogy közép- és hosszú távon innovatívak és termelékenyek tudnak maradni. A szankciók ugyanakkor korlátozták a nyersanyagexportőr Oroszországot a világpiacokon, ennek következtében az árak egyre csak feljebb kúsztak, ami a feltörekvő piacok és a fejlődő gazdaságok esetében nehezítő körülményként jelent meg.⁸⁷

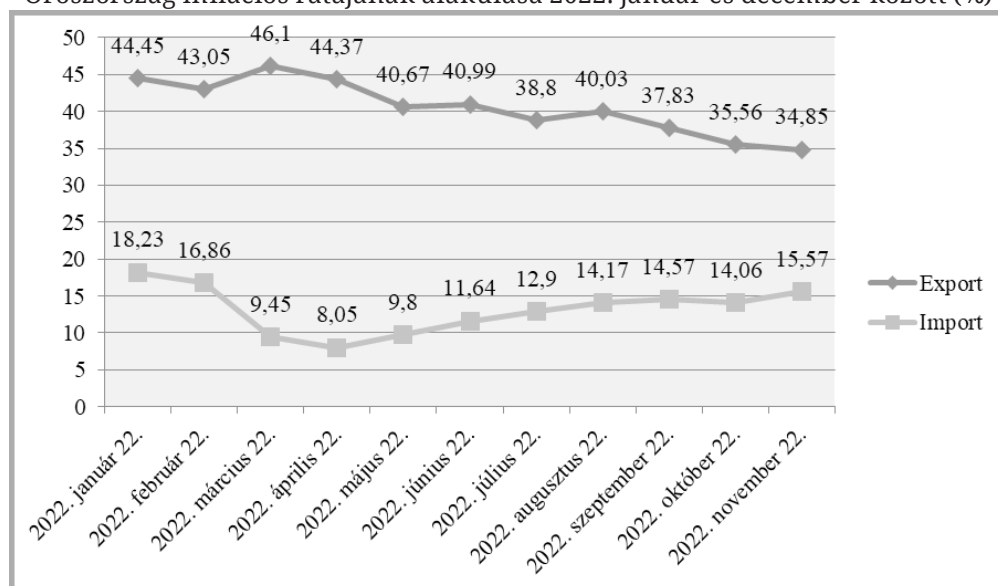
2. ábra⁸⁸

Oroszország kereskedelmének alakulása 2022-ben, 34 ország⁸⁹ kiválasztásával
(milliárd dollár)

3. ábra⁹⁰

Oroszország inflációs rátájának alakulása 2022. január és december között (%)

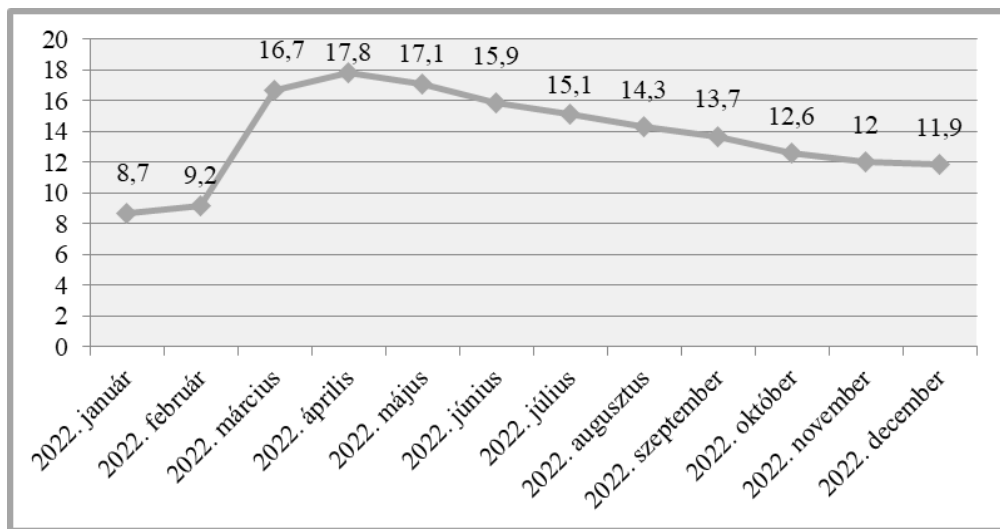

A 2023-as áremelkedésre vonatkozóan az Oroszországi Föderáció Központi Bankja 5,0 és 7,0 százalékos közötti értéket prognosztizál,⁹¹ jövőre pedig ez a ráta 4 százalékra eshet vissza.⁹² 2022 decemberében az infláció 11,9 százalék⁹³ volt az előző év azonos hónapjához képest. Ez csökkenést jelentett 2022 áprilisához képest, amikor közel 18 százalékos volt a drágulás (3. ábra).⁹⁴ A jövőbeni inflációs mozgások szempontjából fontos tényező lesz a rubel árfolyamának a dinamikája, az importhelyettesítési folyamatok hatékonysága, valamint a késztermék-, nyersanyag- és alkatrész-behozatal fellendülésének a mértéke és üteme.

A háború és a szankciók jelentős hatással vannak az orosz vállalatokra is. A MOEX Russia Index (a moszkvai tőzsde fő indexe) diagramján a 2022 februárja és decembere közötti időszak látható.⁹⁵ Az ábra az index február közepétől egészen július közepéig tartó meredek (3600 pont feletti értékről 2200 alá) esését mutatja.⁹⁶ Február 25-től március 24-ig zárva tartott a tőzsde (utoljára 2470 ponton zárt).⁹⁷ Az index az újraindítás után 2800 pontra emelkedett,⁹⁸ majd ismét csökkent. 2022 júliusa óta 2200 pont körül ingadozik (4. ábra).⁹⁹

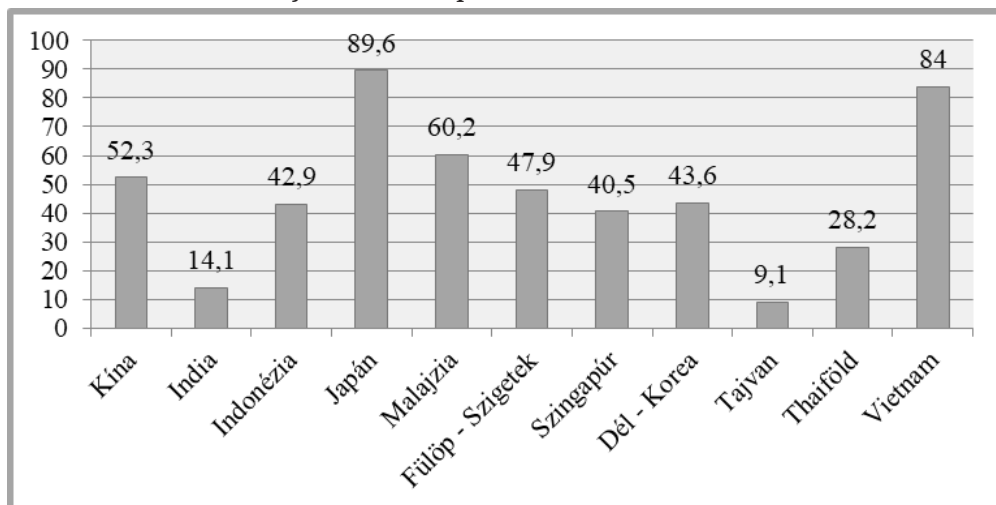
4. ábra¹⁰⁰
A moszkvai tőzsde fő index alakulása
a 2022 januárja és 2022 decembere közötti időszakban

Az Európai Unió mindig is fontos és kiemelkedő partnere volt Oroszországnak.¹⁰¹ Amióta az EU a 2014-es események hatására szankciókat vezetett be az országgal szemben, az orosz exportőrök kelet felé összpontosítanak, a keleti piacok fejlesztésére törekednek (5. ábra).

5. ábra¹⁰²

Az Ázsiába irányuló orosz export alakulása 2022 márciusában (%)

Ennek következtében az orosz exportkereskedelemben az EU jelentősége hosszú távú csökkenésnek indult. 2019-ben az Európai Unió volt a legnagyobb befektető Oroszországban:¹⁰³ míg az uniós közvetlen külföldi tőkebefektetés Oroszországban 311,4 milliárd eurót, addig az oroszoké az EU-ban 136 milliárd eurót tett ki. 2020-ban az Európai Unió volt Oroszország első számú kereskedelmi partnere: a világgal folytatott teljes áruforgalmának 37,3 százalékát tette ki.¹⁰⁴ Az orosz import 36,5 százaléka az EU-ból származott, exportjának 37,9 százaléka oda irányult. 2021-ben Oroszországgal zajlott az uniós kereskedelem 5,8 százaléka, s ezzel az ötödik legnagyobb kereskedelmi partnere volt.¹⁰⁵ 2022-ben, az orosz–ukrán konfliktusra válaszul, az Európai Unió tagállamai fokozatosan csökkentették az Oroszországtól való energiafüggőségüket, amihez az EU egyfajta iránymutatást ad.¹⁰⁶

2022 első felében – az ukrajnai invázió kezdetétől – Oroszország olaj- és gáz-exportja 158 milliárd eurót tett ki, és a fő vevője az Európai Unió volt.¹⁰⁷ Míg 2021-ben például mintegy 33 milliárd köbméter gázt értékesített Ázsiában, addig az európai piacon 160-200 köbmétert. A háború következtében így a legnagyobb piacát veszítette el, ezért annak érdekében, hogy az itt eladott mennyiséget Ázsiában érjék el, ott új csővezeték-hálózatot kellene kiépíteniük, de kizárt, hogy a következő tíz év során az ittenihez hasonló tudnának létesíteni Kína vagy India irányába, mivel a földrajzi terep miatt számos új technológiára, valamint jelentős finanszírozásra lenne szükség.¹⁰⁸ Mindezek ellenére Oroszország továbbra is elsődleges célpontként tekint a térségre. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a balti-tengeri Uszt-Luga és Primorszk kikötőjében az Oroszországból és Kazahsztánból érkező olajszállítmány 2023. január első felében 3,4 millió tonnára emelkedett a 2022. decemberi azonos időszak 2,5 millió tonnájáról. Ebből 3,1 millió

tonna volt az orosz olaj, ami 35 százalékkal több, mint a decemberi 2,3 millió tonna. A két kikötőből Ázsiába exportált mennyiség pedig 27 százalékkal, összesen 2,8 millió tonnára emelkedett a korábbi 2,2 milliőről.¹⁰⁹

India és Oroszország kapcsolatát négy fő tényező határozta meg:

- a fenyegető szomszédokkal szembeni egyensúlyozás vágya;
- az indiai politikai elit egy részének az USA-val szembeni bizalmatlansága;
- a többpólusú világrend megteremtésére irányuló közös vágy;
- a fegyverkezési kapcsolatok függősége.

E négy tényezőnek az Oroszország ukrajnai inváziója következtében beálló változása jelentős elmozdulással járna az orosz–indiai kapcsolatokban. Egyes közös érdekek azonban valószínűleg megmaradnak, és bizonyos fokú folytonosságot biztosíthatnak. Az Ukrajna elleni háború miatt foganatosított nyugati szankciók és az orosz energiától való európai elzárkózás következtében lehetőség nyílik az India és Oroszország közötti szénhidrogén-kapcsolatok javítására és az atomenergetikai együttműködés fenntartására. Az előbbit azonban a földrajzi akadályok és a nyugati szankciók is korlátozzák.

Oroszország ukrajnai inváziójának kezdete óta az európai országok lépéseket tettek az orosz olajtól és földgáztól való függőségük csökkentésére. Az európai és amerikai szankciók következtében a Kreml becslései szerint 1,2 százalékkal csökkent az ország olajexportja, 20-szal az olajtermékeké és 10-zel a földgázé.¹¹⁰ Moszkva új vevőket keresett, és árengedményt adott az ázsiai országokba irányuló kőolaj és földgáz értékesítése során, hogy megelőzze a szénhidrogénexport meredekebb csökkenését. Az orosz nyersolaj indiai importja így megugrott, és nagyrészt ellensúlyozta az északnyugat-európai kereslet csökkenését – ugyanez igaz a gázolaj és más finomított olajtermékek kapcsán is.

Sok európai vásárló óvakodik attól, hogy Oroszországtól vásároljon kőolajat, de hajlandó megvenni azt, miután Indiában finomították.¹¹¹ Ez jelentősen megnövelte az indiai finomítók nyereségét, hiszen az orosz forrásokból nagy árengedménnyel vásárolhatnak olajat, majd a készterméket magas nemzetközi áron értékesíthetik.¹¹² A kedvezményes orosz olaj megvásárlásának lehetősége tehát mindenképpen előnyös Újdelhi számára. Két tényező azonban korlátozza annak pozitív hatását. Az első a meglévő energetikai infrastruktúra nem alkalmas az Indiába irányuló orosz olaj- és gázexport drasztikus növelésére. Ez különösen igaz a földgázra. Annak az Európából Indiába és más ázsiai országokba történő átirányítása, azaz a szibériai és az orosz távol-keleti olaj- és gázmezőknek a kelet- és dél-ázsiai célállomásokkal összekötő új földgázvezetékek építése jelentős pénzügyi és anyagi beruházásokat igényelne.¹¹³ A másodikat a nyugati szankciók jelentik. Az, hogy a biztosítótársaságok nem hajlandóak kockáztatni a nemzetközi szankciók megsértését, megnehezítette a Csendes-óceán északi részén fekvő orosz sziget, Szahalin közelében lévő olajmezőkön folyó vagy indítandó indiai beruházásokat. Az onnan származó olaj szállítása jégosztályú

tartályhajók használatát igényli. Azok működéséhez pedig biztosításra van szükség, de a nyugati szankciók miatt az orosz cégek nem tudták átadni a jégosztályú tartályhajóikat.¹¹⁴

A kínai–orosz kapcsolatok már a háború előtt mélyülni kezdtek. A 2000-es évek végére és a 2010-es évek elejére Kína és Oroszország potenciális biztonsági partnerként tekintett egymásra, miközben az orosz energiaforrások és a kínai energiaigények a gazdasági partnerséget természetessé tették.¹¹⁵ A szíriai és az ukrajnai orosz beavatkozások nyomán pedig jelentősen fokozták a katonai együttműködést.¹¹⁶ A Krím 2014-es annektálását követően több nyugati állam által bevezetett szankciók szintén a két ország gazdasági kapcsolatainak a jelentős növekedését vonták maguk után.¹¹⁷ 2019-re Oroszország és Kína mély partnerséget alakított ki, amely már-már szövetséggé vált.¹¹⁸ Az Európától és az Egyesült Államoktól való nagyobb politikai és gazdasági elszigeteltsége valószínűleg arra kényszeríti majd Oroszországot, hogy még inkább Kína felé forduljon. A nyugati államok fokozatosan megszakítják a pénzügyi kapcsolataikat Oroszországgal és az orosz intézményekkel, továbbá Európa csökkenti az orosz mezőgazdasági termékekre és nyersanyagokra, elsősorban a földgázra való támaszkodását, ami arra kényszeríti Moszkvát, hogy alternatív pénzügyi és exportpiacokat találjon. Kína pedig nagyobb piacot biztosít az orosz áruk számára, és a nyugati pénzügyi rendszerrel szemben szilárdabb alternatívát jelent.

Oroszország jelenleg modernizálja a hagyományos katonai képességeit, ami az orosz hadsereg ukrajnai alulteljesítése miatt még sürgetőbbnek tűnik. A fegyverrendszerei nagyrészt az eddig USA-ból és Nyugat-Európából származó, fejlett technológiai importra támaszkodtak, így a szankciók miatt alternatív forrásokból kell beszereznie az elvesztett hadianyagok pótlásához és az orosz hagyományos arzenál modernizálásához szükséges fejlett komponenseket. Kína a legvalószínűbb forrása ezeknek az anyagoknak, beleértve a nehézfémeket és a mikrocsipeket is.¹¹⁹ Ez enyhítené az orosz védelmi ipart érő negatív hatásokat, de nem tudná megszüntetni azokat. Moszkva a fejlett fegyverek gyártását továbbra is erősen akadályozná, mivel a kínai mikrocsipek technológiailag nem elég fejlettek ahhoz, hogy kiváltsák a csúskategóriás tajvani félvezetőket.¹²⁰ Emellett az orosz katonai erők kudarcai valószínűleg növelni fogják a Kínával való mélyebb biztonsági együttműködés iránti érdeklődést is – legalábbis egyelőre –, mivel rövid távon a Pekinggel segítségével megvalósuló egyensúlyozás a legrealisabb eszköz az USA-val és a NATO-val szembeni hagyományos orosz alárendeltség kezelésére.

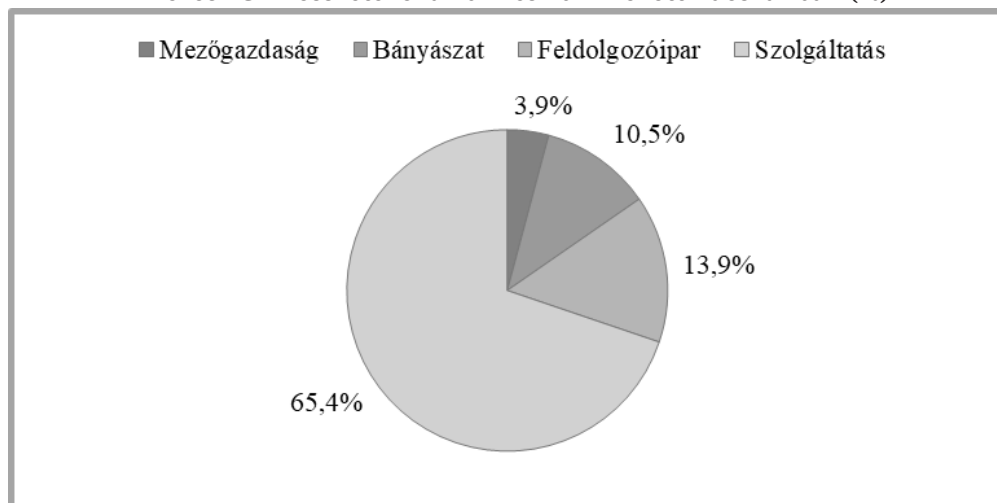
A Krím félsziget annektálása következtében az Európai Unió és az Egyesült Államok célzott szankciókat vezetett be Oroszországgal szemben,¹²¹ amelyek elsődlegesen magánszemélyeket és a gazdaság egyes ágazatait, különösen a csúcstechnológiai termékek behozatalát érintették.¹²² Erre válaszul az orosz kormány egy olyan, importhelyettesítésre irányuló politikát fogadott el, amelynek az elsődleges célja a belföldi árutermelés fokozása, valamint a külföldi áruktól való függés mérséklése annak érdekében, hogy az importált termékek helyét a hazaiak

vegyék át.¹²³ Ugyanakkor fontosnak tartották a külföldi befektetések vonzását, továbbá a külföldi vállalatok termelésének az Oroszországon belüli lokalizálását is. A jelenlegi helyzetben ez alól szintén kivételt jelentenek a csúcstechnológiai áruk,¹²⁴ valamint az IT-szektor:¹²⁵ az előbbieket a több országból származó inputok felhasználásával fejlesztik ki – de közülük csak kevés működik az Európai Unió vagy az Egyesült Államok hozzájárulása nélkül –, az utóbbi tekintetében pedig Oroszországban általában hiányoznak a készségek és a tapasztalatok. További megoldást jelenthet az orosz és a kínai kormány által elfogadott, már folyamatban lévő importhelyettesítési tervezet, amelynek révén Moszkva helyettesíteni tudja a korábban uniós forrásból származott összes terméket.¹²⁶

A 2011 és 2021 közötti időszakban az orosz GDP (6. ábra) mindössze 3,9 százalékat adta a mezőgazdaság.¹²⁷ Annak ellenére, hogy az ország a világ legnagyobb gabonaexportőrének tekinthető, mégis a mezőgazdasági termények és az élelmiszerek nettó importőre. Sajnálatos módon, a kedvezőtlen időjárás, valamint a földrajzi viszonyok következtében a mezőgazdasági ágazat minimális szerepet tölt be az orosz gazdaságban.¹²⁸ A bányászat 10,5 százalékos¹²⁹ részaránnyal rendelkezik, hiszen az üzemanyag- és energiakomplexum az egyik legfontosabb az orosz gazdaság számára.¹³⁰ Az iparág magában foglalja az energiaforrások bányászatát és előállítását, valamint az összes energiatípus feldolgozását, szállítását és fogyasztását. A feldolgozóipar részesedése a GDP-ből 13,9 százalékos,¹³¹ részaránnyal rendelkezik, ugyanis hatalmas a természeti erőforrások, például a gáz és az olaj kitermeléséhez szükséges gépek iránti igény. Végül, de nem utolsósorban a szolgáltatási ágazat¹³² a legjelentősebb: 65,4 százalékos¹³³ tesz ki. Ez a magas arány azzal magyarázható, hogy a mezőgazdasági ágazat a Szovjetunió fennállása

6. ábra¹³⁴
Az orosz GDP összetevői a 2011 és 2021 közötti időszakban (%)

során mindig is nehézségektől szenvedett, nem bizonyult elég hatékonynak, olykor még pazarló is volt, ráadásul az ország szétesését követő válság teljes mértékben tönkretette is tette, akárcsak az ipart, ennek következtében a szolgáltatói ágazat indult növekedésnek. A mezőgazdaság; a bányászat és a feldolgozóipar nagyobb kilengéseket a 2014-es nyugati szankciók hatására sem mutatott.

Pénzügyi következmények

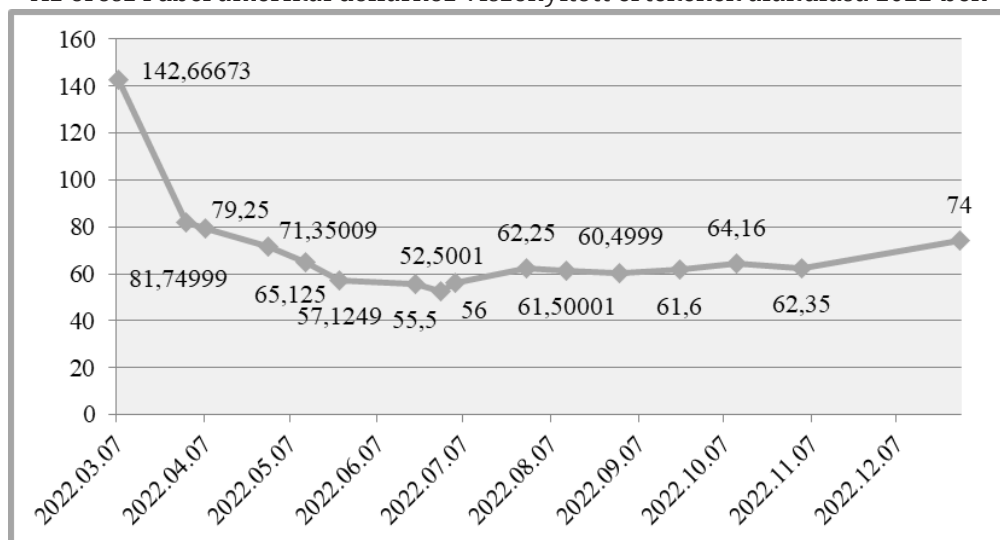
Az orosz tőzsdei kereskedés a szankciók hatásai következtében február 28-án teljesen leállt,¹³⁵ és március 24-ig kellett várni az újraindításával – és akkor is csak 33 orosz részvényt lehetett adni-venni,¹³⁶ mégpedig bizonyos megszorításokkal (közülük a legfontosabb, hogy tilos a részvények shortolása). Az ország modernkori történetében bekövetkezett leghosszabb leállás célja az volt, hogy a szankciók okozta negatív hatásoktól megvédjék az orosz befektetőket.¹³⁷

Ezzel párhuzamosan az orosz jegybank megtiltotta a brókereknek, hogy külföldiek birtokában lévő értékpapírokat értékesítsenek a moszkvai tőzsdén.¹³⁸ (Az orosz részvények külföldi állománya a moszkvai tőzsde adatai szerint tavaly év végén 86 milliárd dollár volt.)

A szankciók az orosz gazdaság egészére hatással vannak – így a devizatartalékokhoz való hozzáféréshez is. A MOEX Russia Index 45 százalékot esett az invázió kezdetének napján, és a rubelnek az amerikai dollárhoz viszonyított értéke is hatalmasat zuhant a háború következtében¹³⁹ – igaz, azóta jelentős javulás figyelhető meg, és már visszanyerte az értéke jelentős részét.

7. ábra¹⁴⁰

Az orosz rubel amerikai dollárhoz viszonyított értékének alakulása 2022-ben

Az orosz jegybank 2022. április 18-án engedélyezte a bankoknak a magánszemélyek részére történő valutaeladást, habár az csak azokra a külföldi valutákra vonatkozott, amelyek április 9. után kerültek a bankok pénztárába.¹⁴¹ Március 9-től ugyanis az tilos volt, és az aktív betétekből való pénzkivonást 10 ezer dollárra korlátozták.¹⁴² Elvira Nabiullina szerint a jegybank a szankciók miatt a tartalékoknak körülbelül a felét képes kezelni, s azt nagyrészt jüanban és aranyban tartja, mert azok nincsenek kitéve a nyugati intézkedések által okozott kockázatoknak.¹⁴³

A szankciók következtében az orosz bankok helyzetében beállt változás is figyelemre méltó. Az Európai Unió a február 28-án hozott harmadik szankciós csomagjának keretében kimondta az Orosz Központi Bankkal folytatott tranzakciók tilalmát,¹⁴⁴ valamint – ahhoz kapcsolódóan – március 2-án hét orosz bankot is kizártak a SWIFT-rendszerből.¹⁴⁵ Így az Otkritie Bank, a Novikombank, a Promszvjazbank, a Rosszija Bank, a Szovkombank, a Vnyesekonombank (VEB) és VTB Bank globális mozgástere jelentősen leszűkült. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy nem tudnak nemzetközi fizetéseket kezdeményezni a SWIFT használatával, tehát nem juthatnak devizához, és nem tudnak külföldre pénzt utalni.¹⁴⁶

A SWIFT, vagyis a *Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication* több mint kétszáz országban, hozzávetőleg 11 ezer pénzügyi intézményt köt össze, és napi szinten 42 millió üzenetet küld, amelyek jelentősen megkönnyítik mind a belföldi, mind a nemzetközi tranzakciókat. Mivel a SWIFT a pénzügyi tranzakciók világszerte közvetítője, az orosz bankok körülbelül fele is azt használja.¹⁴⁷

Ennek ellenére a SWIFT-nek több alternatívája is létezik, például a kínai CIPS, az indiai SFMS és az orosz SPFS, de más, időigényesebb és kevésbé biztonságos módszerekkel is megoldhatóak az általa ellátott folyamatok.¹⁴⁸ A valós és hatékony helyettesítő rendszerek keresése már a háború előtt is az orosz és a kínai napirenden volt,¹⁴⁹ így azt csak felgyorsították a nyugati szankciók. Ehhez jön még, hogy a hírek szerint India, valamint a SWIFT-ből 2018-ban kizárt Irán is a keleti alternatíva létrehozásában érdekelt.¹⁵⁰ Azonban fontos megjegyezni, hogy az említetteknek a SWIFT-rendszer felváltására vonatkozó képessége erősen korlátozott.

Jól látható, hogy az EU szankciós listáján sem a Gazprombank, sem az itthon komoly médiavisszhangot kiváltó Sberbank nem szerepel. Őket azért mentesítették a büntetés alól, mert az energiatermelés tekintetében súlyosan függő helyzetben lévő Európa gáz- és olajexporttal kapcsolatos kifizetéseinek a döntő hányadát e két intézmény kezeli.¹⁵¹ Meg kell azonban jegyezni, hogy a gazdasági szankciók hatására ellehetetlenült az utóbbi bank osztrák központú leányvállalatának, a Sberbank Europe AG-nek a működése, amely a Sberbank Magyarország Zrt. anyabankja is.¹⁵²

Az EU-val ellentétben az USA már korábban olyan szankciókat hozott, amelyek komolyan érintik a Sberbankot és az Alfa Bankot is.¹⁵³ Mivel az Európai Unió és az Egyesült Államok folyamatosan egyeztet az Oroszországgal kapcsolatos

intézkedésekről,¹⁵⁴ már a hatodik szankciós csomag esetén felmerült itt is, hogy az tartalmazzon a Sberbankra vonatkozó tiltást is.¹⁵⁵

Érdeemes még kiemelni, hogy az orosz rubel 2022 folyamán a világ egyik legerősebb valutája volt. A fellendülésének a fő okaként a nyersanyagárak szárnyalása azonosítható. Miután Oroszország február 24-én megtámadta Ukrajnát, az amúgy is magas kőolaj- és földgázárak tovább emelkedtek.

„Az Unió szankciói és az import visszaesése ellenére Moszkva ügyesen kompenzálta az exportvolumen csökkenését az árak emelésével, különösen az európai piacokon. A gázáramlás visszaszorításának kilátása például sztratoszférikus növekedést eredményezett, a nagykereskedelmi árak több mint háromszorosára emelkedtek 2021-hez képest.¹⁵⁶ A július és augusztus közötti időszakban az export volumene 25 százalékkal csökkent az előző évhez képest, de a bevételek 38 százalékkal nőttek.¹⁵⁷ Ennek eredményeként »70 százalékkal visszaeshetett a gázimport, de Oroszország exportbevételei gyakorlatilag nem változtak.«¹⁵⁸

Oroszországnak az energiaexportból származó bevétele havonta közel 20 milliárd dollárt tesz ki.¹⁵⁹ 2022 márciusa óta sok külföldi vásárló eleget tett annak az orosz követelésnek, hogy rubelben fizessen az energiáért, ami felfelé nyomta a valuta értékét. Ugyanakkor a nyugati szankciók és az országot elhagyó vállalkozások hulláma az import csökkenéséhez vezetett. A 2022-es év első négy hónapjában Oroszország mérlegföbblete – az export és az import különbsége – rekord-szintre, 96 milliárd dollárra emelkedett.¹⁶⁰

A nyugati multinacionális cégek kivonulása Oroszországból, s ennek hatásai

A „különleges katonai művelet” és a bevezetett szankciók következtében egyre több – megközelítőleg 1200 – multinacionális vállalat döntött úgy, hogy felfüggeszti a működését, illetve a tevékenységét az orosz piacon.¹⁶¹ Bár a legtöbb nyugati nagyvállalat ténylegesen megszakította a kapcsolatot az orosz piaccal, vannak olyan kivételek – köztük nagy európai cégek –, amelyek más név alatt, esetleg jelentős befolyással bíró személyek segítségével továbbra is az orosz piacon maradnak, többen viszont a kiskapuk kihasználásával szándékoznak visszatérni oda. A Yale Egyetem kutatói által publikált tanulmány szerint az Oroszországot elhagyó vállalatok ottani árbevétele az orosz GDP 45 százalékának felelt meg.¹⁶²

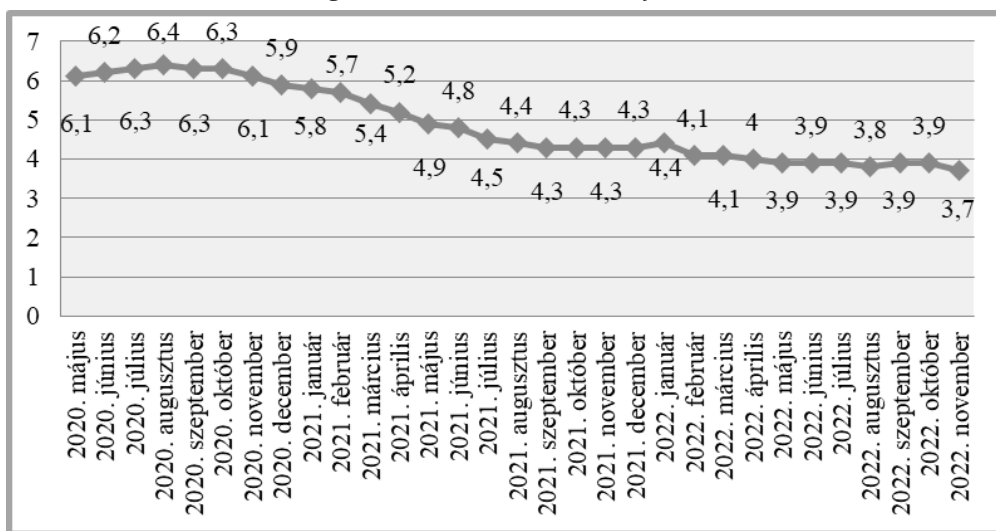
Az, hogy a nagyvállalatok kiléptek az orosz piacról, a munkanélküliek számában nem okozott rendkívüli növekedést. Nagy valószínűséggel a munkavállalók olyan ágazatokban veszítették el az állásukat, mint a technológia, az energia-, az autóipar, valamint a kiskereskedelem.¹⁶³ Az orosz gazdasági kultúrában fontos szerepe van a foglalkoztatottság magas arányának: általában hamarabb csökkennek a reálbérek, mint ahogyan növekedne a munkanélküliség. Azonban a Covid19-világjárvány következtében ez utóbbi 2020 júliusában ország-

szerte nagyon megugrott: 6,3 százalék volt. Azt követően javult a helyzet, az első újabb mélypontot, a 4,1 százalékos munkanélküliséget (3,1 millió fő)¹⁶⁴ 2022 februárjában mérték. A márciusi, kevésbé magas értéket az áprilisi 73.000 fővel magasabb követte, amikor 3 millió embernek nem volt munkája (4 százalék).¹⁶⁵ Májusban ez az érték 3,9 százalékra esett vissza (2,9 millió fő).¹⁶⁶ Idén januárban viszont 4,4 százalékra (3,3 millió fő)¹⁶⁷ emelkedett (8. ábra).

8. ábra¹⁶⁸

Az orosz munkanélküliségi ráta alakulása 2020 májusa és novembere között (%)

A makrogazdasági sokkok mellett érdemes kiemelni a technológiai és a termelési láncok megszakadásának a fontosságát.¹⁶⁹ A jelenlegi válság során nem teljesen szűnik meg a kapcsolatuk a külvilággal, azonban a Nyugattal való lehetőségeik komolyan beszűkülnek. Bár az orosz cégek Ázsiában és a globális Délen továbbra is potenciállal rendelkeznek, ennek ellenére sem képesek helyettesíteni az elvesztett piacokat. Az azonnali elbocsátásokkal kapcsolatban Dmitrij Peszkov kijelentette, hogy jó előre kiszámították a nyugati szankciók miatt várható munkanélküliségi kockázatot.¹⁷⁰ A gazdasági veszteségek mérséklésének érdekében a Kreml több mint kétszáz termék esetében 2022 végéig tartó exporttilalmat rendelt el.¹⁷¹ Ez az intézkedés egyrészt a hazai gazdasági tevékenység fellendítésére és támogatására, másrészt a szankciók megtorlására irányult. A Nemzetközi Valutaalap által készített előrejelzés szerint az orosz gazdaság a tavalyi 2,2 százalékos csökkenés után idén várhatóan 0,3 százalékos növekedésnek indul,¹⁷² 2024-ben pedig 2,1 százalékkal bővül.¹⁷³

A kialakult helyzet következtében Oroszország az utóbbi 30 év legsúlyosabb recessziójával néz szembe, és ennek az árát a „Putyin-generáció”¹⁷⁴ fizeti meg.¹⁷⁵

A felsőoktatás terén is jelentős negatív változásokra kell számítani, mivel az ország kilép a „bolognai folyamatból”, amelynek keretén belül az egyes kormányok a főiskolai és egyetemi képzés európai harmonizációjára törekuszenek.¹⁷⁶ Mindezek mellett az orosz IT-szektor és a fiatalokat nagymértékben érinti a kivándorlás is: a multinacionális cégek távozásával egyre korlátozottabb szakmai lehetőségek állnak rendelkezésükre,¹⁷⁷ a nagyvállalatok viszont jellemzően kiszámítható karriert és stabil munkakörnyezetet nyújtanak, valamint a munkavállalóknak az érdem alapján magasabb pozícióba jutásának a lehetőségét is biztosítják.

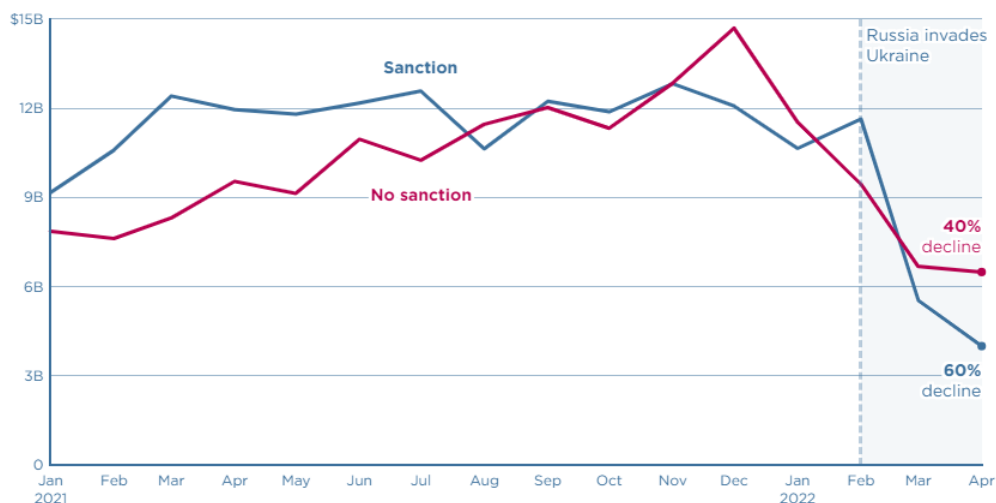
A koronavírus-járvány következtében kialakult 2020-as válság szintén a fiatalok munkanélküliségi helyzetét rontotta a legnagyobb mértékben. Azokban az iparágakban, ahol magas volt a számuk – például a vendéglátásban, a turizmusban, valamint a sport- és szabadidős tevékenységekben – a válság gazdasági hatásainak a mérséklése érdekében csökkentették az új munkaerő felvételét, s ez jelentősen megnehezítette a szakmai tapasztalattal kevésbé rendelkező fiatalok elhelyezkedését.

A háború következményeként a szankcionáló országok 60 százalékkal csökkentették az Oroszországba irányuló kereskedelmet.¹⁷⁸ Ugyanakkor nagy változás figyelhető meg a nem szankcionáló államok esetében is, amelyek 40 százalékkal csökkentették az áruforgalmat,¹⁷⁹ s mindez tovább korlátozza Moszkva külföldi vásárlóképességét (9. ábra). A külföldi technológia és alkatrészek importjának visszaesése óriási gondot okoz az orosz gazdaság fenntartásában és kínálatában, valamint a csipek,¹⁸⁰ az irányított rakéták és a tankok,¹⁸¹ az autók¹⁸² és a repülőgépek fejlesztésében.¹⁸³

9. ábra¹⁸⁴

Az Oroszországba irányuló exportok 2021. január és április között

Exports to Russia from sanctioning and nonsanctioning countries, billions USD, January 2021-April 2022

Összegzés

A háború kezdete óta az Európai Unió tíz nagy szankciócsomagot vezetett be Oroszországgal szemben, amelyek magukban foglalnak célzott korlátozó intézkedéseket, gazdasági szankciókat, valamint diplomáciai lépéseket. Ezek kiegészítik a Krím félsziget annektálása, illetve a minszki megállapodások be nem tartása következtében bevezetett és mind a mai napig érvényben lévő korlátozásokat. Az Egyesült Államok a 2014-es és a napjainkban zajló eseményekre válaszul kormányrendeletek sorát hozta, amelyekkel Oroszországot szankcionálta. Kínára a 2014-es események vegyes hatást gyakoroltak, hiszen mindkét országban vannak érdekeltségei. Ennek megfelelően nem foglalt állást egyik fél mellett sem. India igyekezett semleges maradni, Latin-Amerika országai pedig nem tartották magukat a nyugati korlátozásokhoz.

A szankciók gazdasági hatásainak tompítása érdekében Moszkva az új kereskedelem szabályozás révén megkerülhetővé tette a nyugati intézkedéseket, és harmadik országokból importálja az európai termékeket. Az Európai Unió által hozott olajszankciók negatív következményeinek az enyhítésére Oroszország új vevőket keresett, és árengedményt adott az ázsiai országokba irányuló kőolaj- és földgáz értékesítésére, hogy megelőzze a szénhidrogénexportja meredekebb esését. Továbbá csökkentette a kitermelést, és ezzel párhuzamban növelte az árakat. 2022 áprilisától az orosz gázért csakis rubelben lehet fizetni, valamint létrejött egy új eljárásrend a gázszolgáltatás fizetésére vonatkozóan. Az orosz nyersolaj indiai importja az ukrajnai invázió óta megugrott, és az nagyrészt ellensúlyozta az északnyugat-európai kereslet csökkenését. Az Európától és az Egyesült Államoktól való nagyobb politikai és gazdasági elszigeteltség gazdasági téren valószínűleg Peking felé fordítja Moszkvát. Kína nagyobb piacot biztosít az orosz áruk számára, és a nyugati pénzügyi rendszerrel szemben szilárdabb alternatívát jelent. Oroszországnak alternatív forrásokból kell importálnia a hadianyagok pótlásához és a hagyományos fegyverarzenálja modernizálásához szükséges fejlett komponenseket. Kína a legnagyobb forrás az orosz gazdaság számára a háborúhoz szükséges hadianyagok és technológiák szempontjából is, például a nehézfémeké és a mikrocipeké.

Miután egyre több pénzügyi vállalat tagadta meg az orosz cégekkel való együttműködést, egyes orosz bankok a MIR–UnionPay kártyák kibocsátását szorgalmazzák, amely a kínai UnionPay fizetési rendszeren keresztül valósulna meg. Mivel a nemzetközi fizetési rendszerek is sorra elhagyták Oroszországot, az oroszok a betétikártya-turizmus révén jutnak hozzá Visa és MasterCard kártyához. Habár sok időbe telhet, amíg a korlátozó intézkedések kifejtik a hatásukat az orosz gazdaságban, 2022-ben az ország GDP-je csökkent, az infláció pedig két számjegyű.

A háború és az annak következtében kivetett szankciók kereskedelemeltérítő hatással vannak az orosz–európai uniós gazdasági kapcsolatokra. Hosszú ideig

az Európai Unió kiemelkedő kereskedelmi partnere volt Oroszországnak, de a 2014 óta az orosz exporttörök kelet felé összpontosítanak, és az ottani piacok fejlesztésére törekednek.

Habár összefüggés figyelhető meg a multinacionális cégek kilépése és a munkanélküliség alakulása között, de az állástalanok számának tekintetében nem okozott rendkívüli növekedést. A makrogazdasági sokkok mellett ki kell emelni a technológiai és a termelési láncok megszakadásának a fontosságát. A gazdasági veszteségei mérséklése érdekében Oroszország több mint kétszáz termék esetében exporttilalmat rendelt el, amivel az elsődleges célja a hazai gazdasági tevékenységek fellendítése.

Jegyzetek

- 1 A tanulmány egyes része az alábbi korábbi írásra épül: Szűcs Petra: „Az európai energiaválság nyomában”, *Ludovika.hu*, a letöltés ideje: 2023. április 19., <https://www.ludovika.hu/blogok/ludeconblog/2022/11/28/az-europai-energiavalsag-nyomaban/>.
- 2 Rowe, David M.: „Economic Sanctions and International Security”, *Oxfordre.com*, a letöltés ideje: 2023. január 25., <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.160>.
- 3 Bezuidenhout, Louise, Karrar, Ola, Lezaun, Javier és Nobes, Andy: „Correction: Economic Sanctions and Academia: Overlooked Impact and Long-Term Consequences”. *PLoS ONE*, a letöltés ideje: 2023. január 25., <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0225277>.
- 4 Hufbauer, Gary Clyde és Jung, Euijin: „Economic Sanctions in the Twenty-First Century” in Peter A.G. van Bergeijk (szerk.): *Research Handbook on Economic Sanctions* (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2021), 26–43. o.
- 5 Christie, Edward Hunter: „The Design and Impact of Western Economic Sanctions Against Russia”, *RUSI Journal*, 161, no. 3 (2016): 52–64.
- 6 Korhonen, Iikka: „Sanctions and Countersanctions: What Are Their Economic Effects in Russia and Elsewhere?”, *Journal of the New Economic Association*, 43, no. 3 (2019): 184–190.
- 7 Volchkova, Natalya, Kuznetsova, Polina és Turdeyeva, Natalia: „Losers and Winners of Russian Countersanctions: A Welfare Analysis”, *Free Network*, a letöltés ideje: 2023. január 25., https://freepolicybriefs.org/wp-content/uploads/2018/09/freepolicybriefs_oct1.pdf.
- 8 Korhonen, Iikka és Koskinen, Kimmo: „Did Sanctions Reduce Capital Flows to Russia? Evidence from Bilateral Data”, *BOFIT Discussion Paper*, megjelenés alatt.
- 9 Council of the EU: „Foreign Affairs Council, 17 March 2014: Council Condemns the Illegal Referendum in Crimea”, *European Council, Council of the European Union*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/03/17/>.
- 10 European Council: „European Council, 20–21 March 2014: European Council Focuses on Ukraine Crisis and Further Sanctions”, *European Council, Council of the European Union*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/20-21/>.
- 11 Council of the EU: „Foreign Affairs Council, 12 May 2014: Council Stands by Kiev for Free and Fair Presidential Elections”, *European Council, Council of the European Union*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/05/12/>.
- 12 Council of the EU: „Foreign Affairs Council, 23 June 2014: Council Supports Kiev Efforts for a Peace Plan”, *European Council, Council of the European Union*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/06/23/>.

- 13 European Council: „Special Meeting of the European Council, 16 July 2014”, *European Council, Council of the European Union*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/07/16/>.
- 14 European Council: „Statement by the President of the European Council Herman Van Rompuy and the President of the European Commission in the Name of the European Union on the Agreed Additional Restrictive Measures Against Russia”, *European Council, Council of the European Union*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/media/22015/144158.pdf>.
- 15 Council of the EU: „Reinforced Restrictive Measures Against Russia”, *European Council, Council of the European Union*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/media/21992/144868.pdf>.
- 16 Council of the EU: „List of Persons and Entities Under EU Restrictive Measures over the Territorial Integrity of Ukraine”, *European Council, Council of the European Union*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/media/21991/145571.pdf>.
- 17 *U.S. Department of the Treasury*, „Ukraine-/Russia-Related Sanctions”, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information/ukraine-russia-related-sanctions>.
- 18 *U.S. Department of the Treasury*, „Chapter 96a—Ukraine Freedom Support”, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title22/chapter96A&edition=prelim>.
- 19 *Radio Free Europe*, „A Timeline of All Russia-Related Sanctions”, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.rferl.org/a/russia-sanctions-timeline/29477179.html>.
- 20 Uo.
- 21 Bolt, Paul J.: „Sino–Russian Relations in a Changing World Order”, *Strategic Studies Quarterly*, 8, no. 4 (2014): 47–69.
- 22 Chaudhury, Dipanjan Roy: „India Opposes Western Sanctions Against Russia”, *The Economic Times*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/india-opposes-western-sanctions-against-russia/articleshow/32308186.cms?from=mdr>.
- 23 Kirby, Paul: „Why Has Russia Invaded Ukraine and What Does Putin Want?”, *BBC*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.bbc.com/news/world-europe-56720589>.
- 24 *The New York Times*, „How the World Is Seeking to Put Pressure on Russia”, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.nytimes.com/article/russia-us-ukraine-sanctions.html>.
- 25 *Al Jazeera*, „List of Sanctions Against Russia After It Invaded Ukraine”, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/25/list-of-sanctions-on-russia-after-invasion>.
- 26 *Európai Tanács, Az Európai Unió Tanácsa*, „Az EU válasza Oroszország Ukrajna elleni inváziójára”, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eu-response-ukraine-invasion/>.
- 27 *Európai Tanács, Az Európai Unió Tanácsa*, „Az EU szankciós csomagot fogadott el Ukrajna Doneck és Luhanszk régiója (oblaszty) nem kormányzati ellenőrzés alatt álló területeinek független entitásként való, Oroszország általi elismerésére reagálva”, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2022/02/23/russian-recognition-of-the-non-government-controlled-areas-of-the-donetsk-and-luhansk-oblasts-of-ukraine-as-independent-entities-eu-adopts-package-of-sanctions/>.
- 28 Stevis-Gridneff, Matina: „European Sanctions Target Putin’s Inner Circle”, *The New York Times*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.nytimes.com/2022/02/23/world/europe/eu-sanctions-putin-russia-ukraine.html>.
- 29 Az EU Tanácsa: „Oroszország Ukrajnával szembeni katonai agressziója: az EU szankciókkal sújtotta Vlagyimir Putyin elnököt és Szergej Lavrov külügyminisztert, továbbá széles

- körü egyéni és gazdasági szankciókat fogadott el”, *Európai Tanács, Az Európai Unió Tanácsa*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2022/02/25/russia-s-military-aggression-against-ukraine-eu-imposes-sanctions-against-president-putin-and-foreign-minister-lavrov-and-adopts-wide-ranging-individual-and-economic-sanctions/>.
- 30 Az EU Tanácsa: „Az EU újabb intézkedéscsomagot fogadott el válaszul Oroszország Ukrajna elleni katonai agressziójára”, *Európai Tanács, Az Európai Unió Tanácsa*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2022/02/28/eu-adopts-new-set-of-measures-to-respond-to-russia-s-military-aggression-against-ukraine/>.
- 31 Liboreiro, Jorge: „These Are the 7 Russian Banks Banned from SWIFT – and the two Exempted”, *Euronews*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.euronews.com/my-europe/2022/03/02/these-are-the-7-russian-banks-banned-from-swift-and-the-two-exempted>.
- 32 Az EU Tanácsa: „Oroszország Ukrajnával szembeni katonai agressziója: az EU egyes orosz bankokat kizárt a SWIFT-rendszerből és további korlátozásokat vezetett be”, *Európai Tanács, Az Európai Unió Tanácsa*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2022/03/02/russia-s-military-aggression-against-ukraine-eu-bans-certain-russian-banks-from-swift-system-and-introduces-further-restrictions/>.
- 33 Az EU Tanácsa: „Oroszország Ukrajnával szembeni katonai agressziója: ágazati és egyedi intézkedéseket tartalmazó negyedik uniós intézkedéscsomag”, *Európai Tanács, Az Európai Unió Tanácsa*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2022/03/15/russia-s-military-aggression-against-ukraine-fourth-eu-package-of-sectoral-and-individual-measures/>.
- 34 Az EU Tanácsa: „Az EU elfogadta az Oroszországgal szemben az Ukrajna elleni katonai agresszió miatt bevezetett szankciók ötödik körét”, *Európai Tanács, Az Európai Unió Tanácsa*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2022/04/08/eu-adopts-fifth-round-of-sanctions-against-russia-over-its-military-aggression-against-ukraine/>.
- 35 Guarascio, Francesco: „EU Slashes 10% of Russian Imports with New Sweeping Sanctions”, *Reuters*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.reuters.com/world/europe/eu-adopts-new-sanctions-against-russia-including-coal-import-ban-2022-04-08/>.
- 36 Az EU Tanácsa: Az Oroszország Ukrajna elleni katonai agressziójára tekintettel hozott ötödik szankciócsomag: az EU korlátozó intézkedéseket fogadott el további 217 személlyel és 18 szervezettel szemben. *Európai Tanács, Az Európai Unió Tanácsa*, a letöltés ideje: 2022. június 22., <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2022/04/08/fifth-package-of-sanctions-in-view-of-russia-s-military-aggression-against-ukraine-eu-adopts-restrictive-measures-against-an-additional-218-individuals-and-18-entities/>.
- 37 *European Commission*, „Russia’s War on Ukraine: EU Adopts Sixth Package of Sanctions Against Russia”, a letöltés ideje: 2022. június 22., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_2802.
- 38 König, Olof, Mtuya, Klara és Jakobsson, Elin: „EU Adopts Seventh Package of Russia Sanctions”, *Baker McKenzie* (blog), a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://sanctionsnews.bakermckenzie.com/eu-adopts-seventh-package-of-russia-sanctions/>.
- 39 De Bie, Erik, Hardy, Robert és Mantel, Nina: „EU Sanctions Russia with Eighth Package of Restrictive Measures”, *GreenbergTraurig*, a letöltés ideje: 2023. január 24., <https://www.gtlaw.com/en/insights/2022/10/eu-sanctions-russia-with-eighth-package-of-restrictive-measures>.
- 40 Schueren, Paulette V., Mizulin, Nikolay, Geraets, Dylan, Martin-Brieu, Tony és Baranenko, Ivan: „Russia Sanctions: EU Adopts 9th Sanctions Package”, *Mayer Brown*, a letöltés ideje: 2023. január 24., <https://www.mayerbrown.com/en/perspectives-events/publications/2022/12/russia-sanctions-eu-adopts-9th-sanctions-package>.

- 41 Az EU Tanácsa: „Az Oroszország Ukrajna elleni agresszív háborújával kapcsolatos szankciók tizedik csomagja: az EU további 87 személyt és 34 szervezetet vett fel az uniós szankciós jegyzékbe”. *Európai Tanács. Az Európai Unió Tanácsa*, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2023/02/25/10th-package-of-sanctions-on-russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-the-eu-includes-additional-87-individuals-and-34-entities-to-the-eu-s-sanctions-list/>.
- 42 Jaskiewicz, Piotr: „Polish Press Reports on the Possible 10th Package of EU Sanctions Against Russia”, *Baker McKenzie* (blog), a letöltés ideje: 2023. január 24., <https://sanctionsnews.bakermckenzie.com/polish-press-reports-on-the-possible-10th-package-of-eu-sanctions-against-russia/>.
- 43 Belam, Martin és Sullivan, Helen: „Russia–Ukraine War Live: Zelenskiy Pushes for 10th Sanctions Package from EU Leaders Meeting in Kyiv”, *The Guardian*, a letöltés ideje: 2023. február 3., <https://www.theguardian.com/world/live/2023/feb/03/russia-ukraine-war-live-zelenskiy-pushes-for-10th-sanctions-package-from-eu-leaders-meeting-in-kyiv#maincontent>.
- 44 Council of the EU: Russia’s War of Aggression Against Ukraine: EU Adopts 11th Package of Economic and Individual Sanctions, *European Council, Council of the European Union*, a letöltés ideje: 2023. június 23., <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/23/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-11th-package-of-economic-and-individual-sanctions/>.
- 45 *U.S. Department of the Treasury*: „Ukraine-/Russia-Related Sanctions”.
- 46 *The New York Times*, „How the World Is Seeking to Put Pressure on Russia”.
- 47 Rappeport, Alan, Stevis-Gridneff, Matina és Rogers, Katie: „The U.S. and Europe Target Putin with Sanctions”, *The New York Times*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.nytimes.com/2022/02/25/us/politics/sanctions-on-russia-putin.html>.
- 48 Sanger, David E., Rappeport, Alan és Stevis-Gridneff, Matina: „The U.S. and Europe Will Bar Some Russian Banks from SWIFT”, *The New York Times*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.nytimes.com/2022/02/26/us/politics/eu-us-swift-russia.html>.
- 49 Du, Lisa, Sun, Qizi, Li, Ran és Liu, Yujing: „Why China’s Payment System Can’t Easily Save Russian Banks Cut off from Swift”, *Bloomberg*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-14/why-china-s-payment-system-can-t-easily-save-russia-quicktake>.
- 50 Rogers, Katie: „The U.S. Announces Sanctions Against Russia’s Largest Banks and Putin’s Adult Children”, *The New York Times*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.nytimes.com/2022/04/06/world/europe/biden-russia-putin-sanctions.html>.
- 51 Shear, Michael D.: „Biden Bans U.S. Imports of Russian Oil and Natural Gas, and Britain Vows to Phase Russian Oil out”, *The New York Times*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.nytimes.com/2022/03/08/world/europe/biden-bans-russian-oil.html>.
- 52 Bown, Chad P.: „Russia’s War on Ukraine: A Sanctions Timeline”, *PIIE*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/russias-war-ukraine-sanctions-timeline>.
- 53 Wolf, B. Zachary: „Here’s How We Know Sanctions Are Hurting Russia”, a *CNN*, letöltés ideje: 2022. július 25., <https://edition.cnn.com/2022/03/14/politics/russia-economy-sanctions-ruble-what-matters/index.html>.
- 54 Vuksic, Spencer: „Russia Is Now the World’s Most Sanctioned Country”, *Castellum*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.castellum.ai/insights/russia-is-now-the-worlds-most-sanctioned-country>.
- 55 *Reuters*, „Russian Economy May Need a Decade to Return to Pre-Sanctions Levels, Sberbank Says”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.reuters.com/markets/europe/russian-economy-may-need-decade-return-pre-sanctions-levels-sberbank-says-2022-06-17/>.

- 56 *European Council, Council of the European Union*, „EU Sanctions Against Russia Explained”, a letöltés ideje: 2022. augusztus 30., <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>.
- 57 *Trading Economics*, „Russia Inflation Rate, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://tradingeconomics.com/russia/inflation-cpi>.
- 58 Rosenberg, Steve: „Russia’s Economy in for a Bumpy Ride as Sanctions Bite”, *BBC*, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://www.bbc.com/news/world-europe-61796067>.
- 59 *Официальный интернет-портал правовой информации*, „Правительства Российской Федерации от 29.03.2022 № 506”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202203300003>.
- 60 Khabarov, Denis, Yakhin, Yuri, Bychkov, Alexander és Efremov, Vladimir: „Russia Partially Legalizes Parallel Imports”, *Baker McKenzie* (blog), a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://sanctionsnews.bakermckenzie.com/russia-partially-legalizes-parallel-imports/>.
- 61 Devonshire-Ellis, Chris: „Russia Legalizes Parallel Imports”, *Russia Briefing*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.russia-briefing.com/news/russia-legalizes-parallel-imports.html/>.
- 62 Tan, Weizhen: „How Russia Could Try to Get Around the European Union’s Oil Sanctions”, *CNBC*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.cnbc.com/2022/06/02/how-russia-could-try-to-get-around-the-european-unions-oil-sanctions.html>.
- 63 Tan, Weizhen: „India Is Snapping up Cheap Russian Oil, and China Could Be Next”, *CNBC*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.cnbc.com/2022/03/28/russia-india-india-buys-cheap-russian-oil-china-could-be-next.html>.
- 64 Murtaugh, Dan és Chakraborty, Debjit: „Ukraine War: India, China Buy Russian Oil and Gas Worth \$24 Bn in 3 Months”, *Business Standard*, a letöltés ideje: 2022. július 25., https://www.business-standard.com/article/international/russia-pockets-24-bn-from-india-china-on-energy-spree-amid-ukraine-war-122070600406_1.html.
- 65 Uo.
- 66 *Reuters*, „Russia Should Cut Oil Output by 30% to Get Better Price, Lukoil’s Fedun Says”, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://www.reuters.com/business/energy/russia-should-cut-oil-output-by-30-get-better-price-lukoils-fedun-says-2022-05-30/>.
- 67 *Reuters*, „TEXT–Putin’s Decree on Russian Gas Purchases in Rubles”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-russia-gas-putin-decree-idU5L5N2VY5U7>.
- 68 *Euractiv*: „EU Clarifies How Companies Can Legally Pay for Russian Gas, ENI and RWE Open Bank Accounts”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.euractiv.com/section/energy/news/eu-clarifies-how-companies-can-legally-pay-for-russian-gas-eni-and-rwe-open-bank-accounts/>.
- 69 Dean, Grace: „20 European Natural Gas Buyers Open Gazprombank Accounts to Pay for Russian Gas in Rubles, Report Says”, *Business Insider*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.businessinsider.com/russian-gas-energy-gazprombank-rubles-putin-currency-sanction-europe-eu-2022-5>.
- 70 *DW*, „Russia: Gas Payments Must Be Made via Russian Bank Accounts”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.dw.com/en/russia-gas-payments-must-be-made-via-russian-bank-accounts/a-61319393>.
- 71 Hernandez, America: „Italy’s Eni to Open Ruble Accounts for Gas Payments”, *Politico*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.politico.eu/article/italys-eni-to-open-ruble-accounts-for-gas-payments/>.
- 72 Stlitz, Christoph és Wacket, Markus: „RWE Has Opened Euro Account in Russia to Pay for Gas”, *Reuters*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.reuters.com/business/energy/rwe-opens-euro-account-russia-pay-gas-spokesperson-2022-05-16/>.

- 73 Liboreiro: „These Are the 7 Russian Banks”.
- 74 Bunina, Maria: „What is Russia’s »MIR« Payment System?” *RBTH*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.rbth.com/business/334833-russian-mir-payment-system-card>.
- 75 *World Economic Forum*, „China UnionPay”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.weforum.org/organizations/china-unionpay>.
- 76 *Electronic Payments International*, „Russian and Chinese Central Banks to Discuss Use of MIR, UnionPay Systems”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.electronicpaymentsinternational.com/news/russia-china-mir-unionpay-systems/>.
- 77 *Electronic Payments International*, „Russian Banks Turn to China’s UnionPay for Card Issuance”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.electronicpaymentsinternational.com/news/russia-union-paycard-issuance/>.
- 78 *Reuters*, „Russian Banks May Issue Cards with China’s UnionPay as Visa, Mastercard Cut Links”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.reuters.com/markets/europe/russian-banks-may-issue-cards-with-chinas-unionpay-visa-mastercard-cut-links-2022-03-06/>.
- 79 Najibullah, Farangis: „Credit Card Tourism: Russians Avoid Sanctions by Flying to Uzbekistan for VISA, Mastercards”, *Radio Free Europe*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.rferl.org/a/russia-credit-card-tourism-sanctions-uzbekistan/31780174.html>.
- 80 *European Council, Council of the European Union*, „EU Sanctions Against Russia Explained”, a letöltés ideje: 2023. június 23., <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>.
- 81 *International Monetary Fund*, „Inflation Peaking amid Low Growth”, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/01/31/world-economic-outlook-update-january-2023>.
- 82 Uo.
- 83 *Statista*, „Year-over-Year Gross Domestic Product (GDP) Growth Rate in Russia from January 2019 to February 2023”, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://www.statista.com/statistics/1009056/gdp-growth-rate-russia/>.
- 84 Smith, Elliot: „Russia Faces »Economic Oblivion« Despite Claims of Short-Term Resilience, Economists Say”, *CNBC*, a letöltés ideje: 2022. szeptember 4., <https://www.cnbc.com/2022/08/02/russia-faces-economic-oblivion-despite-short-term-resilience.html>.
- 85 Forrás: *Statista*, „Year-over-Year Gross Domestic Product”.
- 86 Darvas Zsolt és Martins, Catarina: „Russia’s Huge Trade Surplus Is Not a Sign of Economic Strength”, *Bruegel*, a letöltés ideje: 2023. február 2., <https://www.bruegel.org/blog-post/russias-huge-trade-surplus-not-sign-economic-strength>.
- 87 Mulder, Nicholas: „The Sanctions Weapon”, *International Monetary Fund*, a letöltés ideje: 2022. szeptember 4., <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2022/06/the-sanctions-weapon-mulder>.
- 88 Forrás: Darvas Zsolt, Martins, Catarina és McCaffrey, Conor: „Russian Foreign Trade Tracker”, *Bruegel*, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://www.bruegel.org/dataset/russian-foreign-trade-tracker>.
- 89 A 34 országhoz az Európai Unió 27 állama, Kína, az Amerikai Egyesült Államok, Dél-Korea, Japán, India, az Egyesült Királyság és Törökország tartozik.
- 90 *Statista*, „Russia: Inflation Rate from March 2022 to March 2023”, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://www.statista.com/statistics/276323/monthly-inflation-rate-in-russia/>.
- 91 *Bank of Russia*, „Bank of Russia Keeps Key Rate at 7.50% p.a.”, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://www.cbr.ru/eng/press/keypr/>
- 92 Uo.
- 93 *Statista*, „Russia: Inflation Rate from March 2022 to March 2023”.
- 94 Uo.

- 95 MOEX, „Moscow Exchange Indices (MOEX Russia Index and RTS Index)”, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://www.moex.com/en/index/IMOEX/archive/?from=2022-02-01&till=2022-07-15&sort=TRADEDATE&order=desc>.
- 96 Uo.
- 97 Uo.
- 98 Uo.
- 99 Uo.
- 100 Forrás: *Trading Economics*, „MOEX Russia Index”, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://tradingeconomics.com/russia/stock-market>.
- 101 Devonshire-Ellis, Chris: „Russian 2021 Exports to Asia Are Now Close to the Levels with Europe”, *Russia Briefing*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.russia-briefing.com/news/russian-2021-exports-to-asia-are-now-close-to-the-levels-with-europe.html>.
- 102 Forrás: *Russia Briefing*, „Russian Exports to South & Southeast Asia Show Significant Year-on-Year Increases”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.russia-briefing.com/news/russian-exports-to-south-southeast-asia-show-significant-year-on-year-increases.html>.
- 103 European Commission, „Russia: EU Trade Relations with Russia. Facts, Figures and Latest Developments”, a letöltés ideje: 2022. július 25., https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/russia_en.
- 104 Uo.
- 105 Uo.
- 106 Ellerbeck, Stefan: „What Progress Is the EU Making on Ending Its Reliance on Russian Energy?”, *World Economic Forum*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.weforum.org/agenda/2022/06/russia-eu-energy-imports/>.
- 107 *Euractiv*, „Russia Pockets €158 Bn in Energy Exports After War: Report”, a letöltés ideje: 2023. január 26., <https://www.euractiv.com/section/energy/news/russia-pockets-e158-bn-in-energy-exports-after-war-report/>.
- 108 *Euronews*, „Europe Should Club Together on Gas Purchasing, IEA Says”, a letöltés ideje: 2023. január 26., <https://www.euronews.com/2022/11/01/europe-should-club-together-on-gas-purchasing-iea-says>.
- 109 *Reuters*, „Russia Boosts Baltic Oil Exports in January, Asia Remains Top Destination”, a letöltés ideje: 2023. január 26., <https://www.reuters.com/business/energy/russia-boosts-baltic-oil-exports-january-asia-remains-top-destination-2023-01-17/>.
- 110 Griffin, Rosemary és Jackson, Valarie: „Russian Hydrocarbons Output, Exports to Drop Significantly Following Ukraine Invasion”, *S&P Global Commodity Insights*, a letöltés ideje: 2023. január 27., <https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/oil/051822-russian-hydrocarbons-output-exports-to-drop-significantly-following-ukraine-invasion>.
- 111 Schmall, Emily és Reed, Stanley: „India Finds Russian Oil an Irresistible Deal, No Matter the Diplomatic Pressure”, *The New York Times*, a letöltés ideje: 2023. január 27., <https://www.nytimes.com/2022/05/04/world/asia/india-russia-oil.html>.
- 112 Kim, Victoria és Krauss, Clifford: „Asia Is Buying Discounted Russian Oil, Making up for Europe’s Cutbacks”, *The New York Times*, a letöltés ideje: 2023. január 27., <https://www.nytimes.com/2022/06/21/world/asia/asia-is-buying-discounted-russian-oil-making-up-for-europes-cutbacks.html>.
- 113 Kutchеров, Vladimir, Morgunova, Maria, Bessel, Valery és Lopatin, Alex: „Russian Natural Gas Exports: An Analysis of Challenges and Opportunities”, *Energy Strategy Reviews*, no. 30 (2020).
- 114 Verma, Nidhi és Saul, Jonathan: „India’s ONGC Struggling to Move Russian Oil to Asia as Sanctions Bite: Sources”, *Reuters*, a letöltés ideje: 2023. január 27., <https://www.reuters.com/business/energy/indias-ongc-struggling-move-russian-oil-asia-sanctions-bite-sources-2022-04-26/>.

- 115 Kuchins, Andrew C.: „Russia and the CIS in 2013: Russia’s Pivot to Asia”, *Asian Survey*, 54, no. 1 (2014): 129–137.
- 116 Wishnick, Elizabeth: „Russia in 2015: Putin Seeks Asian Escape from European Chill”, *Asian Survey*, 56, no. 1 (2016): 47–56.
- 117 Shagina, Maria: „Western Financial Warfare and Russia’s De-dollarization Strategy: How Sanctions on Russia Might Reshape the Global Financial System”, *Finnish Institute of International Affairs*, a letöltés ideje: 2023. január 28., <https://www.fiia.fi/en/publication/western-financial-warfare-and-russias-de-dollarization-strategy>.
- 118 Korolev, Alexander: „On the Verge of an Alliance: Contemporary China–Russia Military Cooperation”, *Asian Security*, 15, no. 3 (2019): 233–252.
- 119 Banerjee, Vasabjit és Benjamin Tkach: „After Ukraine, Where Will India Buy Its Weapons?”, *War on the Rocks*, a letöltés ideje: 2023. január 28., <https://warontherocks.com/2022/04/after-ukraine-where-will-india-buy-its-weapons/>; Detsch, Jack és Gramer, Robbie: „Western Sanctions Are »Beginning to Bite« into Russia’s Military”, *Foreign Policy*, a letöltés ideje: 2023. január 28., <https://foreignpolicy.com/2022/05/12/western-sanctions-are-beginning-to-bite-into-russias-military/>.
- 120 Williams, Lara: „Taiwan’s Semiconductor Ban Could Spell Catastrophe for Russia”, *Investment Monitor*, a letöltés ideje: 2023. január 28., <https://www.investmentmonitor.ai/special-focus/ukraine-crisis/taiwan-semiconductor-ban-russia-catastrophe>.
- 121 Al Jazeera, „Putin Signs Crimea Annexation into Law”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.aljazeera.com/news/2014/3/22/putin-signs-crimea-annexation-into-law>.
- 122 Gontmakher, Evgeny: „Russia’s Import Substitution: Effects and Consequences”, *GIS Reports Online*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.gisreportsonline.com/r/import-substitution/>.
- 123 Heidemann, Thomas: „Import Substitution and Production Localisation in Russia”, *Seamless Legal*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://seamless.legal/en/rus/publication/doing-business-in-russia/import-substitution-and-production-localisation-in-russia>.
- 124 Marcus, Scott, Poitiers, Niclas, Grzegorzcyk, Monika és Weil, Pauline: „The Decoupling of Russia: High-Tech Goods and Components”, *Bruegel*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.bruegel.org/blog-post/decoupling-russia-high-tech-goods-and-components>.
- 125 *ComputerWeekly.com*, „Russia Looks Towards Import Substitution in Its IT Sector”, a letöltés ideje: 2022. július 25. <https://www.computerweekly.com/news/252521201/Russia-looks-towards-import-substitution-in-its-IT-sector>.
- 126 Devonshire-Ellis, Chris: „Russia Looking to Fast Track Chinese Product Replacement Alternatives”, *Russia Briefing*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.russia-briefing.com/news/russia-looking-to-fast-track-chinese-product-replacement-alternatives.html/>.
- 127 Федеральная служба государственной статистики, „Национальные счета”, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://rosstat.gov.ru/statistics/accounts>.
- 128 Az ágazat magában foglalja az erdészetet, a vadászatot és a halászatot, valamint a növénytermesztést és az állattenyésztést.
- 129 Федеральная служба государственной статистики, „Национальные счета”.
- 130 *Advantour*, „Fuel and Energy Complex, Industry of Russia”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.advantour.com/russia/economy/fuel-energy.htm>.
- 131 Федеральная служба государственной статистики, „Национальные счета”.
- 132 Az ágazat magában foglalja az építőipart, a szállásszolgáltatást és vendéglátást, az információs és kommunikációs szolgáltatásokat, a pénzügyi és biztosítási tevékenységeket, az ingatlanügyeket, az oktatást, a társadalombiztosítást, az egészségügyi és szociális szolgáltatások területén végzett tevékenységeket, valamint a kultúrát, a sportot és a szabadidős tevékenységeket.
- 133 Федеральная служба государственной статистики, „Национальные счета”.

- 134 Forrás: Uo., a „National Accounts – GDP Produced – VDS Years OKVED2 (since 2011)” című táblázat.
- 135 Tiszóczi Roland: „Továbbra is zárva marad a moszkvai tőzsde; a rubel kereskedése újraindul”, *Világgazdaság*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.vg.hu/penz-es-tokepiac/2022/03/tovabbra-is-zarva-marad-a-moszkvai-tozsde-a-rubel-kereskedese-ujraindul>.
- 136 Jaisinghani, Sagarika és Elbahrawy, Farah: „Russian Stock Trading to Resume After Record Market Shutdown”, *Bloomberg*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-23/russian-stock-trading-to-resume-after-record-market-shutdown#xj4y7vzkg>.
- 137 Elbahrawy, Farah: „Russia Keeps Stock Trading Shut in Nation’s Longest Closure”, *Bloomberg*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-04/russia-keeps-stock-trading-closed-in-nation-s-longest-shutdown#xj4y7vzkg>.
- 138 *Reuters*, „Foreigners Banned from Selling Russian Stocks as Market Set for Limited Reopening”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.reuters.com/business/finance/limited-russian-stock-market-trading-resume-march-24-central-bank-says-2022-03-23/>.
- 139 Jaisinghani és Elbahrawy: „Russian Stock Trading”.
- 140 Forrás: *Exchange-Rates.org*, „US Dollar(USD) to Russian Ruble (RUB) Exchange Rate History”, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://www.exchange-rates.org/history/RUB/USD/T>.
- 141 *Portfolio*, „Teljes hátraarcot vett az orosz jegybank”, a letöltés ideje: 2022. április 18., <https://www.portfolio.hu/bank/20220418/teljes-hatraarcot-vett-az-orosz-jegybank-539919>.
- 142 Vedyashkin, Sergei: „Russia Bans Foreign Currency Sales”, *The Moscow Times*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.themoscowtimes.com/2022/03/09/russia-bans-foreign-currency-sales-a76835>.
- 143 *Portfolio*, „Teljes hátraarcot vett az orosz jegybank”.
- 144 Az EU Tanácsa: „Az EU újabb intézkedéscsomagot fogadott el”.
- 145 Blenkinsop, Philip: „EU Bars 7 Russian Banks from SWIFT, But Spares Those in Energy”, *Reuters*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.reuters.com/business/finance/eu-excludes-seven-russian-banks-swift-official-journal-2022-03-02/>.
- 146 *Európai Tanács, Európai Unió Tanácsa*, „Ismertető az Oroszországgal szembeni uniós szankciókról”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>.
- 147 Liboreiro: „These Are the 7 Russian Banks”.
- 148 Uo.
- 149 Chaudhury, Dipanjan Roy: „India–Russia–China Explore Alternative to SWIFT Payment Mechanism”. *The Economic Times*, a letöltés ideje: 2022. április 25., <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/india-russia-china-explore-alternative-to-swift-payment-mechanism/articleshow/72048472.cms?from=mdr>.
- 150 *Mandiner*, „India is besegít az oroszoknak, hogy hasra fektessék a zöldhasút”, a letöltés ideje: 2022. április 14., https://makronom.mandiner.hu/cikk/20220414_india_is_besegit_az_oroszoknak_hogy_hasra_fektessek_a_zoldhasut?fbclid=IwAR11MomnrZzL9oznUajfGI_Do2iIORxkPW4zg4Mfd_LAqGN27KNcBE6io84.
- 151 Liboreiro: „These Are the 7 Russian Banks”.
- 152 *HVG.hu*, „A Sberbank és a Gazprombank ellen is szankcióra készül az EU”, a letöltés ideje: 2022. április. 17., https://hvg.hu/gazdasag/20220417_A_Sberbank_es_a_Gazprombank_ellen_is_szankciora_keszul_az_EU.
- 153 Saul, Derek: „New Sanctions: U.S. Blocks Largest Russian Banks, Bans Investment In Russia”, *Forbes*, a letöltés ideje: 2022. április. 17., <https://www.forbes.com/sites/dereksaul/2022/04/06/new-sanctions-us-blocks-largest-russian-banks-bans-all-russian-investment/?sh=77938f3521f4>.

- 154 *Európai Tanács, Európai Unió Tanácsa*, „Ismertető az Oroszországgal szembeni uniós szankciókról”.
- 155 *Reuters*, „New EU Sanctions on Russia to Target Sberbank, Commission Head Tells Paper”, a letöltés ideje: 2022. április. 17., <https://www.reuters.com/business/finance/new-eu-sanctions-russia-target-sberbank-commission-head-tells-paper-2022-04-16/>.
- 156 *Le Monde*, „Russia Has Earned €158 Billion from Oil and Gas Since Start of the War”, a letöltés ideje: 2023. január 29., https://www.lemonde.fr/en/economy/article/2022/09/06/russia-has-earned-158-billion-euros-from-oil-and-gas-since-start-of-the-war_5995981_19.html.
- 157 *Reuters*, „Russia Sees 38% Rise in Energy Export Earnings This Year – Govt Document, a letöltés ideje: 2023. január 29., <https://www.reuters.com/business/energy/exclusive-russia-forecasts-export-gas-price-will-more-than-double-2022-2022-08-17/>.
- 158 Szűcs Petra: „Az európai energiaválság nyomában”, *Ludovika.hu*, a letöltés ideje: 2023. április 19., <https://www.ludovika.hu/blogok/ludeconblog/2022/11/28/az-europai-energiavalsag-nyomaban/>.
- 159 Evans, Brian: „Russia Is Earning \$20 Billion per Month in Oil Sales as Higher Crude Prices Lift Export Revenue 50%, Says IEA”, *Business Insider*, a letöltés ideje: 2023. január 29., <https://markets.businessinsider.com/news/commodities/russian-oil-sales-20-billion-month-export-revenue-jumps-iea-2022-5?op=1>.
- 160 *Reuters*, „Russia’s January–April Current Account Surplus More Than Triples to \$96 Billion”, a letöltés ideje: 2023. január 29., <https://www.reuters.com/business/finance/russias-jan-april-current-account-surplus-more-than-triples-96-bln-2022-05-16/>.
- 161 *Yale School of Management*, „Over 1,000 Companies Have Curtailed Operations in Russia – But Some Remain”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://som.yale.edu/story/2022/over-1000-companies-have-curtailed-operations-russia-some-remain>.
- 162 Shehadi, Sebastian: „Study Shows Money Lost from the Companies Leaving Russia Amounts to 45% of GDP”, *Investment Monitor*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.investmentmonitor.ai/news/companies-leaving-russia-gdp-exports-fdi>.
- 163 Nikerichev, Andrei: „250 Companies Have Pulled out of Russia Since Invasion”, *The Moscow Times*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.themoscowtimes.com/2022/03/08/250-companies-have-pulled-out-of-russia-since-invasion-a76816>.
- 164 *Trading Economics*, „Russia Unemployed Persons”, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://tradingeconomics.com/russia/unemployed-persons>.
- 165 Uo.
- 166 Uo.
- 167 Uo.
- 168 Forrás: Statista, „Russia: Unemployment Rate from September 2020 to February 2023”, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://www.statista.com/statistics/277043/monthly-unemployment-rate-in-russia/>.
- 169 Гимпельсон, Владимир és Капелюшников, Ростислав: „Украинский шок» и рынок труда”, *V Post Media*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://vpost-media.ru/opinions/ukrainskiy-shok-i-rynok-truda>.
- 170 *Interfax Russia*, „Песков: риски роста безработицы из-за санкций были просчитаны заранее”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.interfax-russia.ru/main/peskov-riski-rosta-bezraboticy-iz-za-sankciy-byli-proschitany-zaranee>.
- 171 *BBC*, „Russia Hits Back at Western Sanctions with Export Bans”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.bbc.com/news/business-60689279>.
- 172 *International Monetary Fund*, „Inflation Peaking amid Low Growth”.
- 173 Uo.
- 174 „Putyin-generációnak” nevezzük azon 17 és 25 év közötti fiatalokat, akik Putyin elnöksége alatt nőttek fel, így nem ismernek más elnököt. Ugyanakkor „digitális generációként” is

- tekinthetünk rájuk, hiszen ők az elsők, akik az internettel együtt nőttek fel, s az online térben történő tájékozódás és jelenlét elengedhetetlen része lett a mindennapjaiknak.
- 175 Dougherty, Jill: „Is There Really a »Putin Generation«?”, *Wilson Center*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.wilsoncenter.org/article/there-really-putin-generation>.
- 176 *European Commission*, „The Bologna Process and the European Higher Education Area”, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process>.
- 177 Tan, Hueling: „Russia Is Facing Its Worst Recession in 30 Years – and the »Putin Generation« Is Paying the Price”, *Business Insider*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.businessinsider.com/russia-putin-generation-youth-shrinking-job-education-opportunities-2022-6>.
- 178 Chorzempa, Martin: „Export Controls Against Russia Are Working – with the Help of China”, *Peterson Institute for International Economics*, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://www.piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/export-controls-against-russia-are-working-help-china>.
- 179 Uo.
- 180 Whalen, Jeanne: „Computer Chip Industry Begins Halting Deliveries to Russia in Response to U.S. Sanctions”, *The Washington Post*, a letöltés ideje: 2023. április 25., <https://www.washingtonpost.com/technology/2022/02/25/ukraine-russia-chips-sanctions-tsmc/>.
- 181 Klein, Matthew K.: „The Sanctions Are Already Working”, *The Overshoot*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://theovershoot.co/p/the-sanctions-are-already-working?s=r&triedSigningIn=true>.
- 182 Korhonen, Iikka: „Anything Where Foreign Components Needed”, *Twitter*, a letöltés ideje: 2022. július 15., <https://twitter.com/IikkaKorhonen/status/1532080682083790848>.
- 183 Eccles, Mari: „Russia Scrambles to Save Aviation as Sanctions Begin to Bite”, *Politico*, a letöltés ideje: 2022. július 25., <https://www.politico.eu/article/russia-scrambles-to-save-aviation-as-sanctions-begin-to-bite/>.
- 184 Forrás: Chorzempa: „Export Controls Against Russia”.